

PRAKTICKÉ RADY Z ANGLICKÉ FONETIKY

tentokrát skromně udílí

Stanislav Kavka

NĚKOLIK SLOV ÚVODEM.

Nemám rád slovo „opora“, chci-li napsat něco jako skromnou učebnici, ale je pravda, že následující stránky jsou jako jistá opora miněny. Jedná se o poznámky k výuce anglické výslovnosti, poznámky praktického charakteru. Nebudete tedy zahrnováni informacemi z obecné fonetiky a fonologie; na druhé straně musím ale tak trochu spoléhat na to, že si mnohé pamatujete z vysokoškolského kurzu této disciplíny a že přijmete mé zaujetí pro funkční přístup a kontrastivní pohled. Jednotlivé kapitoly jsou pojímány víceméně jako samostatné úvahy, to znamená, že při čtení například kapitoly třetí nepředpokládám nutně znalost získanou studiem kapitol první a druhé. Ovšem abych se přitom neopakoval, tam kde to bude nutné a účelné, zmíním raději odkaz na příslušnou stránku. A co je ještě důležité poznamenat úvodem? Vycházejí z vlastní dlouholeté zkušenosti, trůfám si neskromně připojit ke každé kapitole pár metodických poznámek, případně i námětů k zamyšlení. Nahrávky výslovnosti nejsou k dispozici, ačkoliv něco takového u knihy o praktické fonetice zřejmě očekáváte. Jednak totiž spoléhám na skutečnost, že těch máte k dispozici už nyní velké množství, jen si je můžete jistým způsobem odpovídajícím našim tématům uspořádat, a jednak vaši vlastní výslovnost angličtiny nepodceňuji – píšu přece tyhle stránky pro učitele angličtiny, nikoliv pro začátečníky nějakého anglického kurzu! A mohu-li se svěřit v této souvislosti s jedním svým přesvědčením, vězte, že žák v každém věku musí být veden k tomu, aby se naučil poslouchat (*listen*), tedy aby si uvědomil (*realise*), co má vůbec slyšet, předtím, než bude opakovat (*repeat*). K tomu je v kurzu právě učitel. V reálu ale slyšíme různé angličtiny, že? Tu se pochopitelně neobejdeme bez autentických nebo aspoň simulovaných nahrávek. Mimochodem, jeden z textů jisté učebnice, kterou jsem před mnoha lety také užíval, vtípně takovou situaci popisuje. Dovolte mi jej dále na této stránce v menší úpravě přetisknout.

S přáním pohody a s úctou k vaší učitelské práci (nejen) v hodinách angličtiny,

Autor.

I arrived in London at last. The station was big, black and dark. I did not know the way to my hotel, so I asked the porter. I not only spoke English very carefully, but very clearly as well. The porter, however, could not understand me. He said something, but I did not understand him. He spoke neither slowly nor clearly. I repeated my question several times. The porter and I looked at each other and smiled. "I am a foreigner", I said, in despair, thinking that my teacher never spoke like that. "Oh, don't worry, you'll soon learn English", the porter went on. At last I understood. Strange! In England, each man speaks a different language. The English understand each other but I do not understand them! Do they speak English?

(Podle L.G. Alexander, *Practice and progress*.)

OBSAH

Kapitola 1. Samohlásky a souhlásky ve zkratce.	str. 4
Kapitola 2. Jsou v angličtině krátké a dlouhé samohlásky?	str. 9
Kapitola 3. Problematika přízvuku.	str.16
Kapitola 4. Rytmizace promluvy.	str.18
Kapitola 5. Větná intonace.	str.21
Kapitola 6. Opravdu „čteme něco jiného než píšeme“?	str.27
Kapitola 7. Jsme znalí interpunkce?	str.34
Referenční literatura.	str.41

Technické záležitosti tisku.

Z technických důvodů (totiž pro případ, že tento text bude určen k tisku) je třeba označovat některé fonetické záležitosti jiným způsobem, než je běžné v mezinárodní fonetické transkripci:

Nerozlišuji mezi napjatým a povoleným /i/ resp. /u/, např. *beat* vs. *bit*, *pool* vs. *pull*, označuji je běžně [i:], [i], resp. [u:], [u], podobně jako kdysi D. Jones ve svém *English Pronouncing Dictionary*.

Pro samohlásku ve slovech jako *sun*, *love* používám symbol [a]; pro samohlásku ve slovech jako *father*, *aunt* pak [a:].

U souhlásek užívám diakritika jako u českých písmen, tedy [š], [ž], [č], [dž], např. *sure*, *vision*, *child*, *jam*.

Slabiky přízvukné jsou vyznačeny silným typem písma, např. ***begin***.

Kapitola první: Samohlásky a souhlásky ve zkratce.

V kurzu obecné fonetiky jste se dověděli mnohé podrobnosti o klasifikaci hlásek lidské řeči, dokonce o kritériích, na jejichž základě se rozlišují samohlásky a souhlásky. Připomeňme si nyní některé jejich podstatné charakteristiky, tak jak se projevují v moderní angličtině (a tam kde je to z hlediska výukového vhodné ve srovnání s češtinou).

Z hlediska pedagogického, výukového jsou při artikulaci **samohlásek** nejdůležitější tyto okolnosti: (1) horizontální a vertikální pohyb jazyka v dutině ústní; (2) zaokrouhlování resp. zaostřování rtů; (3) pohyb vela, tj. měkkého patra; (4) účast hlasivek; (5) napjatost resp. povolnost obličejového svalstva; (6) způsob artikulace ve fázi tenze. Z nich ovšem jen některé lze snadno začátečníkům vysvětlit, nebo i ukázat názorně. Probereme si ty, které hrají velkou roli v tom, aby naše výslovnost byla co nejvíce idiomatičtější, tedy blízká uchu rodilých mluvčích.

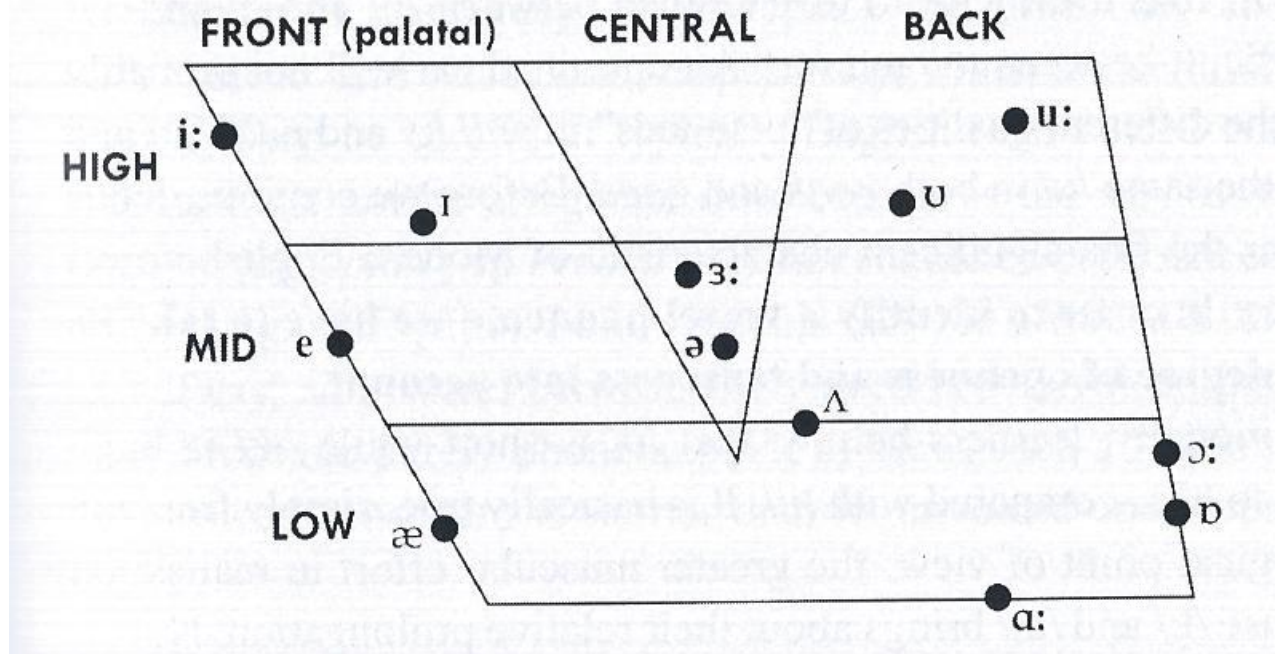
Pokud jde o pohyb jazyka (viz 1), a to ve směru vertikálním, důležitý je stupeň posunu. Samohlásky i-ové jsou jistě vysoké, ale při [i:], např. *feet*, je jazyk výše než při [i], např. *fit*, tedy jazyk činí dutinu ústní coby rezonátor zavřenější resp. otevřenější. Totéž platí i pro zadní (velární) samohlásky [u:], např. *pool*, ve srovnání s [u], např. *pull*. (Zdali je v každé z těchto dvojic rozdíl opravdu v délce, je otázka jiná, a budeme se jí zabývat podrobně v kapitole 2.) Další podstatný rozdíl je mezi předními (palatálními) samohláskami [e] a [æ], např. ve slovech *bed* a *bad*. Opět platí, že první je zavřenější než druhé. Také bychom si měli uvědomit, že v moderní angličtině se zvětšuje rozdíl v otevřenosti, resp. zavřenosti u [o:] a [ɒ], např. *nought* X *not*. Nakonec ještě poznámka k středové samohlásce, prakticky „smíšené samohlásce“ (angl.: ‘mixed vowel’), kterou lingvisté nazývají „schwa“ (čti: [šva:]). Její krátká podoba má někdy r-ové zabarvení (tak zřetelně v americké variantě), někdy jakoby bylo blízké [a]. Při jeho nácvičce můžeme vycházet ze skutečnosti, že je to zvuk, který slyšíme spolu se samostatně vyslovovanými souhláskami. (Tak aspoň ve standardní výslovnosti, kterou se jako „britskou variantu“ učí cizinci.) Zkuste si říct *bigger*, s hodně znělým [g] – to, co slyšíte na konci je ono schwa.¹ Má však i svou dlouhou podobu. Tu opět jednoduše nacvičíme tak, že se budeme snažit vyslovit souhlásku dlouze. Namítnete, že dlouhé souhlásky neexistují. Přesto to zkuste. Např. dlouhé [f:] – není-li to nakonec slovo *fir*? Anebo jsme ve slově *bigger* měli skutečně znělé [g]. Když ho prodloužíme a přidáme [l], každý uslyší slovo *girl*. Pozor! Češi mají sklon nahrazovat schwa nějakou jasnou samohláskou, většinou podle pravopisu. Tak se stává, že slovo *work* vyslovují stejně jako *walk*. Jistě uznáte, že nejde o homonyma, a tedy [ɔ:] a [o:] jsou úplně odlišné samohlásky (říkáme, že jsou to dva různé fonémy²).

Jazyk, tedy jeho pohyb, není jediným činitelem, který rozhoduje o kvalitě samohlásek. Tvar retní štěrbin (viz 2 výše) je také nadmíru důležitý. Pravda, tzv. přední samohlásky jsou všeobecně nezaokrouhlené, zadní zaokrouhlené. Ale může to u některých být i naopak. Kdo se učil francouzsky nebo německy, ví, o čem mluvím.³ V češtině nic takového neznáme, ale

¹ Jak se vysloví ono [g] v 1. stupni onoho přídavného jména, tedy *big*, probereme v kapitole druhé.

² Jistě si pamatujete definici (definice) fonému. A i když nikoliv, postačí, zapamatujete-li si, že funkcí fonému je schopnost rozlišovat významy slov. Připomeňme si notoricky známé příklady typu *thin* X *thing*, kde je jedná o dva fonémy: alveolární /n/ a velární /ŋ/, nikoliv (na rozdíl od češtiny) o pouhé varianty téže hlásky [n].

³ Např. *merveilleu*, *ru*; *boese*, *Buegel*.

v angličtině se jedná o foném [æ], např. *bad* : mluvíme o tzv. labializaci. Je tedy ono [æ] definováno jako přední (palatální), nízké, otevřené / otevřenější (oproti [e]) a labializované.

Vlastnost zvaná „napjatost / povolenost“ je dána vlastně úsilím svalstva okolo úst (viz 5). Myslím, že začátečníkům ji netřeba zvláště zdůrazňovat, i když, pravda, u [i:] a [i] je ta vlastnost dost zřetelná. Řečeno v relativních termínech, [i:] je napjatější než [i], nebo opačně: [i] je povolenější než [i:]. Pochopitelně totéž platí i u dvojic [u:] / [u], [o:] / [o], jakož i u [e] - [æ]. A na závěr srovnání s českými tzv. „protějšky“, což je pro výuku velmi důležité: české [i] (ať krátké či dlouhé) je povolenější než anglické [i:], ale napjatější než anglické [i]; také české [e/e:] je povolenější než anglické [e], a zcela určitě napjatější než anglické [æ]. Jak můžete očekávat, podobná srovnání jsou u o-ových a u-ových samohlásek, ačkoliv ten rozdíl je méně nápadný; snad jen „krátké“ [o], např. *not, John*, nám Čechům může svou maximální otevřeností připomínat spíše [a].

Nemusíme se ale vůbec zabývat samohláskami [a] a [a:], např. *love X laugh*, protože i pro Čecha ten rozdíl je pochopitelný v tom smyslu, že první je krátké, druhé dlouhé, resp. delší.

Jak už jsem naznačil výše, otázku délky (viz 6) budeme podrobně popisovat v kapitole druhé. Jenom si připomeňme, že se jedná v širším slova smyslu o problematiku redukce, která postihuje prakticky nepřízvučné slabiky (tedy jádra slabik, což jsou ponejvíce samohlásky, případně dvojhlásky). Redukce je vlastně dvojí: (a) Kvalitativní, kdy předpokládaná plná výslovnost je nahrazena [ə] či povoleným [ɪ], nebo dokonce celá slabika je ve výslovnosti vynechána, např. *forget, palate; participle*. (b) Kvantitativní, tedy výrazné zkrácení délky dotyčné samohlásky nacházející se mimo přízvuk, byť při zachování její kvality, např. *I've been¹ working... I think he is all right*.

Nazální samohlásky (viz 3) v angličtině ani češtině nejsou, nemusíme se tedy jimi vůbec zabývat. A pamatujme si (viz 4), že všechny anglické samohlásky jsou znělé.

Určité samohlásky se kombinují ve skupiny dvou až tří a tvoří tzv. **dvojhlásky** resp. **trojhlásky** (angl. diphthongs, triphthongs). Přesně řečeno, tehdy, když obě resp. všechny tři patří do stejné slabiky, např. *time, lady, boy, house, home, fear, pair, sure; tire, our, higher, nowadays*. V češtině máme jen jednu dvojhlásku, a sice [ou], např. *louka*, a umíme

¹ Zdůrazňuji, že při zachování její kvality: zde [i] je nadále napjaté, zavřené, a tak i redukovaná, zkrácená výslovnost *been* je zřetelně odlišná od [i] ve slově *bin*.

samozřejmě vyslovit i cizí [au] a [eu], např. *automobil, leukoplast*. Jenže anglické [ou] není stejné jako české, a rozdíl je i mezi anglickým a českým [au]. Zkuste si správně vyslovit třeba *home* a *louka*, a např. *house* a *auto*. Jak popíšete ten rozdíl? Když rozdělíte českou dvojhlasiku, každá z oněch dvou samohlásek se vyskytuje v naprosto stejné podobě i jinde, jako samostatná. Tak [o] z dvojhlasiky [ou] je foneticky totéž jako samostatné [o] např. ve slově *drozd*, a stejně tak [u] z téže dvojhlasiky má stejné charakteristiky jako samostatné [u], např. *student*. Přesně totéž platí i v případě [au]. V angličtině je tomu naopak: ani jeden element dvojhlasiky nemůže stát samostatně. Řečeno v termínech pohybu jazyka, ten začíná sice v oblasti prvního elementu, ale k oblasti druhého elementu pouze směřuje, aniž ji zcela dosáhne. Je to skutečně klouzavý pohyb, takže nějaký předěl mezi oněmi dvěma elementy ani necítíme.¹ Taková je výslovnost prakticky všech anglických dvojhlasiek. I když je pravda, že ani jeden ze dvou elementů nemá přesnou fonetickou podobu jako kdyby měl existovat samostatně, nemusíme si v praxi dělat přílišné starosti s tím výchozím. Je tedy [a] v [au] stejně jako [a] např. ve slově *son*, [e] z dvojhlasiky [ei] není nijak zvlášť odlišné od [e] ve slově *bed*, [o] jako počátek dvojhlasiky [oi] je prakticky stejné jako [o] ve slově *not*, atd. Jenom [o] ve dvojhlasice [ou] se v moderní angličtině posunuje více ke středu, takže se budeme snažit o výslovnost [əu]: zkusme znovu výše uvedené slovo *home*. Co však nesmíme ignorovat, je jen „naznačená“ výslovnost druhého elementu. Tedy [u] ve dvojhlasice [əu] není totožné s [u] ve slově *put*, [i] z [ai] je úplně něco jiného než [i] ve slově např. *fit* – nemluvě pak o nějaké podobnosti s českou skupinou [aj]: řekněte si české *kraj* a anglické *cry*.

-o0o-

Druhou skupinou hlásek lidské řeči jsou **souhlásky**. Které jejich charakteristiky bychom si měli zapamatovat z praktického, výukového hlediska?

Jako učitelé jistě víme mnohé o klasifikaci podle způsobu artikulace, místa artikulace, aktivního orgánu a podle akustického dojmu. Také si pamatujeme, že souhlásky jsou ústní (orální) a nosní (nazální), a že mnohé z nich vytvářejí páry podle toho, jestli hlas při jejich artikulaci zní nebo nikoliv – podle toho jsou znělé (angl. voiced) a neznělé (angl. voiceless, unvoiced). A stejně jako u samohlásek je dalším kritériem klasifikace napětí svalstva, tedy jistý stupeň artikulačního úsilí: odtud mluvíme o souhláskách napjatých (angl. tense) a povolných (angl. lax)².

Žáky netřeba tak dalece zatěžovat, postačí fakticky vědomost o znělosti, neboť tato má pak praktické uplatnění v asimilačních procesech při výslovnosti množného čísla, 3. osoby a minulého času, resp. participia, viz např. *books* [-s] X *dogs* [-z]; (*he*) *steps* [-s] X (*it*) *throbs* [-z], *dressed* [-t] X *buzzed* [-d]. Jinak se musíme věnovat souhláskám, které v češtině vůbec nejsou, a těm, které se od českých „protějšků“ podstatně odlišují. Notoricky známé jsou souhlásky [θ], [ð], ale také [w] a [ŋ], jako ve slovech *thick*, *then*, *wine*, *young*. Nenechme se hned uklidnit tím, že v různých dialektech a idiolektech jsou vyslovovány různě. Nebylo by dobré „snížit“ se k jakýmsi náhradám typu [s] či [f] pro [θ], nebo [d] či [dz] pro [ð], zaměňovat [w] a [v] a ignorovat tzv. velární [ŋ]. Žáci jistě pochopí, jak důležité je tyto souhlásky vyslovovat pečlivě, když jim nabídnete řadu příkladů slov lišících se právě tímto: *thin* – *sin* – *thing* – *sing* – *wheel* – *veal*.

Než budete číst dále, zopakujte si systém souhlásek, tak je zde znázorněn v přehledné tabulce. Snad vám přijde vhod i anglické názvosloví.

¹ Anglické dvojhlasiky jsou proto nazývány klouzavé, angl. *gliding*.

² Možná jsou vám známější latinské termíny, tedy *fortis* a *lenis*.

		bilabials		labio-dentals		dentals		alveolars		post-alveolars		prae-palatals		palatals		velars		laryngeals	
voicing:		-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
plosives	oral	p	b					t	d							k	g		
	nasal		m						n								ŋ		
semi-plosives												tʃ	dʒ						
fricatives			w	f	v	θ	ð	s	z		r			ʃ	ʒ				
									l						j				h

Je pravda, že vlastně žádná souhláska není přesně foneticky stejná jako v češtině. Nemá však praktického významu se takovými leckdy nuancemi zabývat, např. místem artikulace [t/d] nebo [č]: začátečník určitě nepostřehne rozdíl mezi alveolárními resp. pre-alveolárními [t/d], nebo mezi pre-palatálním a post-alveolárním [č].¹ Ale možná budou stát za zmínku tyto souhlásky: (1) Tzv. dyšné [h], řekněme téměř neznělé, např. *house* (jak víme, mnohdy dokonce ve výslovnosti zmizelo, např. *hour*). (2) Tzv. „flapped“ [r], což znamená, že je tvořeno jen jedním kmitem jazyka, např. *rain*; její „třený“ charakter připomíná téměř české [ř], zvláště ve skupinách [tr-/dr-], např. *train*, *dry*. (3) Velární varianta [l], která se vyskytuje na konci slov a před [k], např. *full*, *milk*. Takové [l] nebude však činit potíže, na základě asimilace totiž vznikne jaksi „automaticky“. (4) Přídech u souhlásek [p,t,k], jsou-li tyto následovány samohláskou a je-li taková slabika pod přízvukem, např. *park*, *time*, *car*. Bylo by však nepřirozené užít přídechu, když oněm souhláskám (neznělým explozivám) předchází [s], např. *spit*, *stick*, *sky*.

Závěr: V dalších kapitolách se dovíme (nejen z citací autorit), že důležitější pro porozumění než přesná výslovnost jednotlivých hlásek jsou tzv. suprasegmentální rysy (rytmus, intonace apod.). To ovšem neznamená, že nácvičku hlásek nemusíme jako cizinci věnovat náležitou pozornost. Berme ale v potaz hlavně relevantní rozdíly mezi českým a anglickým systémem samohlásek a souhlásek, a z hlediska fonologického (funkčního) pak ty případy, kde zanedbání požadovaných vlastností ve výslovnosti vede k interpretaci jiného významu slova. V systému samohlásek je nadmíru důležité dbát nepřekrývání sousedních oblastí, tedy důsledně dbát na jejich KVALITU. Znamená to, že pokud např. žák tvrdošijně vyslovuje [e] v *bed* jako české [e], musí hodně otevírat anglické [æ] v *bad*, aby významovému rozdílu oněch slov bylo učiněno zadost. A podobně, je-li jeho [i] v *fit* stejně jako české [i], pak ho třeba „stokrát“ opravovat ve smyslu zavřeného / napjatého [i:], jako např. ve slově *feet*. V systému souhlásek rovněž bude platit, že nepečlivá výslovnost může mít za následek neporozumění zamýšlenému významu slov, např. *sing*; v lepším případě takový prohřešek bude vnímán jako přičící se přirozenosti výslovnosti anglického jazyka (lhotejně v jakémkoliv standardní variantě).

Cvičení:

Zaměřme se zatím jen na takové samohlásky a souhlásky, které v češtině nemáme a jejichž nesprávná realizace by mohla vést k omylům v interpretaci významů slov, nebo působila nepřirozeně. Podrobnější náhled na přirozenou (idiomatickou) výslovnost si osvojíme v dalších kapitolách.

¹ První ze dvou charakteristik se týká angličtiny, druhá češtiny. - Tyto „detaily“ by snad mohli zajímat učitele, nikoliv žáky. Je jistě rozdíl mezi anglickým a českým (ale i ruským) [š], [č], mezi anglickým a španělským (kastilským) [θ], atd.

[i:] X [i]

he, me, be, bee, tree, these, seed, veal, weal, deal, lead, breathe, convene feet, meet, leaf **X**
kid, lip, big, six, milk, begin, return, dinner, sister, prohibit, mistake; money, donkey, activity¹

[e] X [æ]

men, hen, pen, sell, belt, test, press, address, deaf, breath, death, breast, bread, dead, head,
any, many, Thames **X**
bag, flag, hand, hat, bat, cat, family, animal, capital, examine, happy, carry, bang, sang, flank,
Frank

[a] X [a:]

Mum, sun / son, bud, club, bus, cut, puppy, come, love, dove, month, brother, mother, money,
wonder, touch, enough, young, courage, country, couple **X**
scarf, dark, park, car, card, arm, father, yard, farm

[o] X [o:]

what, wash, drop, clock, stop, box, not, dog, fog, frog, John **X**
store, more, war, warm, warn, all, tall, ball, also, already, August, autumn, author, cause,
dawn, saw, law, four, roar, board, source, course, court, fork

[u] X [u:]

put, push, book, pull, full, butcher, stood, good **X**
true, blue, rule, June, too, fool, cool, room, group, soup

[ə] X [ə:]

sister, farmer, dinner, summer, paper, doctor, tutor, about, suppose, success, sufficient, collect
X term, fern, person, serve, bird, girl, circle, word, world, fur, purse, work, worse, purpose

[ð] X [θ]

father, with, these, this, booth, paths, clothes, mouths, bathe **X**
path, cloth, mouth, bath, month, three, thin, think

[w] X [v]

week / weak, war, water, well, twelve, wall, what, which, world, walk, work, wood, white,
wide, wage, weal, west, wine, vowel, queen, persuade **X**
veal, vest, (grape)vine, vehicle, velvet, visit, victim, video, village, vowel, vulgar, voice,
divine, obvious

[ŋ] X [n]

wrong, young, thing, song, long, reading, ringing **X**

¹ Existuje silná tendence vyslovovat koncové [i] poněkud výše, napjatěji; kvalitativně je blízké samohlásce jako ve slově *feet*, ale je krátké. Více v kapitole druhé.

none, pen, pin, know, new, landmark;

Pozor:

young [ŋ]– younger / youngest [ŋg] **X** sing [ŋ]– singer [ŋ]

[p^h, t^h, k^h]

Peter, pit, pet, pat, put, pot, put, pool, power, pale; tit, Ted, tab, tub, toll, tool; car, keep, kept, cat, cut, cool; picture, pardon me, prepare **X**

Bez přídechu:

spy, sky, sty(e), spit, stick, stiff, stomach, style, start, state, station, stood

[h]

have / has / had, habit, hail, hate, half, heart, heat, heel, hell, hedge, hit, hip, history, hotel, home, house, hunger

[r]

rat, rest, red, rib, reed, rot, wrought, regret, regress, register, region, ride, bright, carry, berry, write, wrong, wrap; cry, cream, creature, grip, grind, ground

[tr-, dr-]

trace, track, traffic, trade, trick, trim, try, tree, true, trust; drag, draft, drama, draw, drain, dream, drip, drink, dress, dry, drive, drop, drown

Kapitola druhá:

Jsou v angličtině krátké a dlouhé samohlásky?

Odpověď se zdá být jednoduchá, z hlediska čistě fonetického ano: jaksí tradičně rozlišujeme krátké [a], např. *mother*, a dlouhé [a:], např. *father*, jsme zvyklí nazvat [i] ve slově *fit* jako krátké, zatímco ve slově *feet* jako dlouhé, všichni jistě slyší, že schwa (angl. též: mixed vowel, [ə]) zní dlouze ve slově *fir*, zatímco krátce v koncové slabice slova *offer*, atd. Zkuste však rozhodnout, zdali [u] ve slově *good* či *book* je dlouhé nebo krátké. Napadne vás jistě srovnání s [u] ve slově *pull*. A co slovo, pro začátečníka zřejmě hodně podobné, tedy *pool*? Jde o rozdíl v délce těch *u*-ových samohlásek? Ještě jedna „pozoruhodnost“: napadlo vás, že v moderní angličtině bychom těžko hledali protiklad krátkého a dlouhého [e]? (A na konci slov se vlastně ani žádné [e] nevyskytuje!) My Češi jsme prostě zvyklí rozlišovat mezi krátkými a dlouhými samohláskami, ten rozdíl slyšíme a musíme ho dodržovat, jinak můžeme vyslovit slovo úplně jiného významu (např. *hrabě-hrábě*, *myla-milá*, *byt-bít*, *být*, apod.)¹. Nevím, zdali jsou na tom lépe Poláci učící se anglicky, když v polštině rozdíl v kvantitě (délce) samohlásek není. Můžeme na tomto místě uvažovat o pozitivním či negativním

¹ Jistě chápete, že odkazujeme na spisovnou češtinu, nikoliv na výslovnosti dialektické.

transferu, ale spíše bude účelné zabývat se naším problémem přednostně v angličtině. Tím však pohled kontrastivní neodvrhujeme.

Tak tedy postupně problematiku kvantity prodiskutujeme. Jistě si dosud pamatujete schéma znázorňující systém anglických samohlásek (Zřejmě nejbliže skutečnosti a také nejvíce názorný bude tzv. Jonesův lichoběžník, jak jej máte přetištěn v kapitole první). A když už jsme u těch schémat, tak si hned zopakujte klasifikaci souhlásek (také v kapitole první). Jak vidno, budeme potřebovat i souhlásky, byť v této kapitole chceme mluvit o délce samohlásek. Opravdu jen a jen samohlásek?? Nu, zřejmě je třeba se dívat na délku v angličtině jinak než na délku v češtině. Zapamatujme si, že zatímco v češtině je délka funkcí, a velice relevantní funkcí, té dané samohlásky, a to jen její funkcí, v angličtině ona délka závisí na širším kontextu hláskového okolí. (Probereme podrobněji v dalších odstavcích.) A za druhé, možná by nebylo na škodu upozornit žáky, že žádná anglická samohláska neodpovídá českým ekvivalentům, snad jen s výjimkou [a], které máme ve slovech jako *sun, luck, mother, love, tongue, country, does, blood*, apod. Vždyť už na první pohled je anglických samohlásek více než českých. A dokonce se jistým způsobem kombinují do dvojhlásek a trojhlásek. (Ale tohle téma už jsme snad dostatečně probrali v kapitole první.)

Navrhuji, abychom kvantitu (délku) anglických samohlásek považovali za vlastnost až sekundární, a abychom ji neudávali v termínech absolutních ale spíše relativních. Co bude tedy vlastností primární? Odpověď známe už z dřívějšíka: je to jejich kvalita. Troufám si tvrdit, že každý slyší rozdíl v otevřenosti, respektive zavřenosti e-ových samohlásek ve slovech *bed* a *bad*, stejně jako i-ových samohlásek slov *feet* a *fit*. Prvá z těch dvojic je vždy zavřenější než druhá, respektive druhá je otevřenější než prvá. A pokud chceme využít srovnání s českými protějšky, pak české [e] stojí „někde uprostřed“ mezi anglickými e-ovými samohláskami, a stejně tomu je s charakteristikou českého [i]. Však si můžeme srovnat anglická slova s českými, myslím tím uvážit kvality oněch [e] a [i], např. *second-sekunda / sémantika, seménko-sacked; yeast-jíst/jist-físt*. Dodám ještě, že je lhostejno (viz ony příklady), zdali ty české samohlásky jsou krátké nebo dlouhé; rozdíl v jejich kvalitě je zanedbatelný. Nyní zkusme, zdali žáci slyší stejně požadovaný kvalitativní rozdíl a-ových samohlásek ve slovech *love* a *laugh*. Jsem si téměř jist, že čeští žáci spíše zareagují na kvantitu: [a] v prvním případě bude považováno za krátké, v druhém případě za dlouhé. Nu, z pedagogického hlediska to můžeme připustit, ač přísně vzato, rozdíl mezi nimi je opět v jejich kvalitě: [a] ve slově *laugh* je vpravdě zadní (velární) a nízké, [a] ve slově *love* je posunuto výše a blíže ke středu ústní dutiny¹. Laikům se bude rozdíl jevit jako [a] „temné“ (*laugh*), resp. „jasné“ (*love*). Podobně můžeme testovat rozpoznání kvality [o] ve slovech *not* a *nought* a samohlásek [u] ve slovech *pull* a *pool*. I u nich bude platit, že prvá je otevřenější než druhá, a naopak, druhá je zavřenější než prvá.² Jak však to bude s tou jejich kvantitou, tedy délkou?

Řečeno relativními termíny, nejdelší budou ty samohlásky, které se samostatně vyskytují v poslední (přízvučné) slabice slova. Ty prostě volně vyznívají. Nejlépe se to ukazuje na slovech jednoslabičných, např. *bee, far, law, blue, fir*, ale nezapomínejme i na příklady tohoto typu u slov víceslabičných: *referee, addressee*. Pochopitelně, že stejné samohlásky budou i na začátku a uprostřed slov, např. *beetle, father, awful, epidermis*; nicméně, pořád bude platit, že rozhodující je jejich kvalita (zavřenost, napjatost), a český žák je zřejmě bude považovat za dlouhé, byť při přísnějším posouzení si uvědomíme, že jsou relativně kratší než jejich podoby na konci slov. A ještě jedna poznámka: jak jsem již naznačil

¹ Mimochodem, [a] jako např. ve slově *love* je svou kvalitou nejbliže českému [a], takže netřeba se jím v praxi zabývat.

² Ten rozdíl však není tak patrný jako u samohlásek předních (palatálních).

na počátku kapitoly, moderní angličtina nemá „dlouhé“ [e:] nebo [æ:]. Uvědomíme si to, když vyslovíme např. slovo *ballet* [-ei], nebo *formulae* [-i:].

Ne všechna slova však končí volně vyznívajícimi samohláskami, jako ve slovech výše ilustrovaných. Následuje za nimi totiž souhláska, např. *beat, laugh, short, soup, cute, lurk*. Lhostejno, zdali tyto souhlásky jsou podle způsobu artikulace různých kategorií; řeknete jistě správně, že všechny jsou neznělé (voiceless, unvoiced). A teď srovnajte s příklady *bead, barn, call, lose, tube, firm*. Zkoumané samohlásky jsou zde následovány souhláskami znělými (voiced). Zkuste vyslovit dvojice slov, které se liší jen v tom, že dotyčná samohláska je kryta (checked) souhláskou neznělou a v druhém případě souhláskou znělou, a zaměřte pozornost na délku oné samohlásky. Příklady: *beat-bead, lark-lard, fought-ford, route-rule, Bert-bird*. Jistě slyšíte, že v prvním případě jsou samohlásky zřetelně kratší než v případě druhém. To je to podstatné, na co chceme upozornit. A pokud jde o samu znělost koncových souhlásek, ty samy o sobě nejsou ani přísně znělé ani úplně neznělé. Prostě, „něco“ mezi tím. Na rozdíl od češtiny, kde na konci slov jsou všechny souhlásky neznělé, např. ve slovech *plot-plod*. Pamatujme, že jev, který se nazývá 'neutralizace znělosti', v angličtině neexistuje!

Jak víte, souhlásky zvané znělé jsou skutečně foneticky znělé uprostřed znělého okolí, např. mezi samohláskami, jako ve slově *ladder*. Na konci slov jejich znělosti ubývá, ovšem nestávají se automaticky neznělými. Pozor tedy, abychom se nesnažili vyslovovat je záměrně zněle. Mohlo by se totiž stát, že námi násilně vyslovené znělé [-g] *big* by (alespoň v britské variantě) vyznělo jako „*bigger*“. Fonetikové, jak jistě víte, pracují s klasifikací „napjaté-povolené“ (fortis-lenis), takže na konci slov zůstávají oslabené znělé souhlásky pořád povolené. Z pedagogického hlediska je ale obtížné tuto klasifikaci založenou na napjatosti obličejového svalstva demonstrovat, a tudíž si musíme vystačit s rozdíly ve znělosti. Nicméně, výsledek bude v praxi pozitivní. Tedy, samohlásky kryté (primárně) znělými souhláskami jsou relativně delší než samohlásky kryté souhláskami neznělými. Můžeme si zapamatovat třeba tento „vzoreček“, kde C znamená 'consonant' a V 'vowel':

$$V + C_{\text{lenis (znělá)}} > V + C_{\text{fortis (neznělá)}}$$

Jistě jste si všimli, že u tradičně tzv. dlouhých samohlásek můžeme rozlišit dokonce tři různé délky: (1) samohláska volně vyznívá, na konci slov; (2) samohláska je kryta znělou souhláskou; (3) samohláska je kryta neznělou souhláskou. V případech (2) a (3) patří souhláska do téže slabiky jako ona samohláska. (Mluvíme o tautosylabické souhlásce.) Příklady: *bee-bead-beat; car-card-cart; bore-board-bought; new-nude-newt; were-word-work*. Jsem přesvědčen, že už věříte, že **délka samohlásek v angličtině je záležitostí celé slabiky**, ne pouze dané samohlásky (na rozdíl od češtiny).

Tím naše pojednání nekončí. Vždyť máme i tradičně „krátké“ samohlásky, a také jejich spojování do dvojhásek a trojhásek. Víme už, že ty „krátké“ se liší od „dlouhých“ primárně kvalitou (napjatostí, zavřeností), nikoliv snad svou délkou. A hned si řekneme, že délka těch „krátkých“ je také různá, tedy mohou být relativně kratší či delší, zvláště na konci slov (vlastně ve slovech jednoslabičných). Tu jsou pak ale vždycky kryty souhláskami, jinak to ani není možné. Např. *bid-bit, bed-bet, mad-mat, bud-but, nod-not, good-put*. Ano, jsou delší, když následuje tautosylabická (primárně) znělá souhláska! Ale nejsou opravdu dlouhé, jak by si český žák snad mohl myslet. Stačí si uvědomit (pamatujete *realise*?), jak lze rozlišit ve výslovnosti slova jako (přízvučné) *had* a *hat*, které začátečník zřejmě mylně bude považovat za „homonymní“: *had* jako slabika je jistě delší než *hat*, dokonce výrazně delší. A i když to asi bude laikovi znít až neuvěřitelně, průměrné měřitelné (absolutní) hodnoty délky tzv. dlouhých samohlásek mohou být stejné jako těch tzv. krátkých, nebo dokonce ještě kratší, a naopak. Zvláště je to patrné u hlásek i-ových, tam srovnání uslyšíme i prostým uchem. Platí to ovšem i jinde. Např. *beat < bid; nought < nod*, apod.: samohlásky [i:], [o:] ve slovech *beat*,

nought nejsou nikterak delší než ve slovech *bid, not*. Nezapomínejme však na „charakter“ (totiž kvalitu) těch koncových souhlásek!

Jak víme, jazyky se vyvíjejí. Jak slyšíte dnešní [i] na konci slov jako *happy, early*, či v nepřízvučném (redukovaném) zájmenu *he, we*, apod.? Dřívější generace vzdělaných mluvčích tam vyslovovaly povolené přední [i], jaké slyšíme ve slovech např. *bit, lip*, atd. Dneska je běžné užít jeho zvýšenou artikulaci, je tedy ono [i] kvalitativně na úrovni [i:] jako ve slovech typu *beat, leap*, ovšem z hlediska kvantitativního je krátké. Říkáme, že došlo ke kvantitativní redukcii. V nových slovnících proto najdeme tento fonetický zápis: [hæpi], [əːli], totiž symbol [i], ovšem bez značení délky [:].

Jak je tomu u dvojhlasek? Jak víme, dvojhlaska je stručně definována jako spojení dvou samohlásek v rámci jedné slabiky. A my mluvíme o kvantitě v angličtině jako o funkci slabiky. Z hlediska čistě fonetického můžou být dvojhlasky považovány za dlouhé. Ještě si připomeňme, že novoanglické dvojhlasky jsou (na rozdíl od českého [ou] a cizích [au], [eu]) klouzavé (gliding)¹. Uvážíme-li všechno, co jsem uvedl, dojdeme k logickému závěru, že i dvojhlasky budou vykazovat různou absolutní délku, stejně jako /i:/, /a:/, /o:/, /u:/, tedy podle toho, vyznívají-li volně (tak na konci slov), respektive jsou-li kryty souhláskou. Zkusme si říct např. [ei] ve slovech *lay – laid – late*: Nepochybně bude ona slabika obsahující [ei] nejdelší ve slově *lay* a nejkratší v *late*. Ona kvantita se projeví hlavně na první složce dané dvojhlasce, v našem případě na [e]. Proč tomu tak jest? Odpověď najdeme snadno, když si znovu připomeneme klouzavost dvojhlasek: plynulý pohyb jazyka totiž pouze směřuje do oblasti druhého elementu, aniž té oblasti dosáhne zcela. Procvičení relativní délky dvojhlasek můžete zkoušet na desítkách slov, které žáci znají, např. *grey-grade-great; rye-ride-right; boy-boil-moist; how-owl-out; row-road-rope*. Ten rozdíl není tak znatelný u dvojhlasek dostředných, ale proč se jimi přesto nezabývat, že? Takže přidejme i takové příklady jako *beer-beard-fierce; cure-cured; chair-blared*, a dokonce porovnání typu *merry-marry-Mary*. Jak už jsem zmínil na jiném místě, začátečníkům můžou taková posledně ilustrovaná slova znít stejně.

Jistěže díky redundanci v projevu jsou prohřešky proti standardní výslovnosti korigovány a běžně nebudeme mít problémy s dorozuměním. To však neznamená, že bychom nemuseli na záležitosti výše popsané brát vůbec zřetel. Mimochodem, jistě víte, že dostředné dvojhlasce a tím spíše trojhlasce jsou z hlediska artikulačního dosti namáhavé (říkám „uncomfortable“) a rodilí mluvčí je jistým způsobem zjednodušují. Tak např. ve slově *parent* můžeme slyšet [æ] místo očekávané dostředné dvojhlasce [eə], stejně jako ve slově *year* je běžné vyslovovat dlouhé schwa [ə:], ve trojhlascech je běžně vypouštěn středový element, např. *tire, tower*, a někteří mluvčí dokonce celou slabiku monoftongizují na [a:]. Osobně si myslím, že cizinec by se měl držet standardu, ale současně by měl být s tendencemi onoho „zjednodušování“ alespoň obeznámen, aby rodilým mluvčím lépe rozuměl.

Závěr: Kvantita (délka) je v moderní angličtině v podstatě záležitostí celé slabiky a ve srovnání s kvalitou samohlásek je charakteristikou až sekundární. Absolutní trvání délky z hlediska čistě fonetického je dáno okolím: užijeme-li termínů relativních, ve slabikách přízvučných, zejména na konci slov, bude nejdelší ta, která volně vyznívá, a nejkratší ta, která je kryta primárně neznělou souhláskou. To platí o všech samohláskách, i když je tradičně budeme nazývat dlouhé (např. [i:] jako *fee-feed-feet*, včetně dvojhlasek např. [ai] jako *bye-bide-bite*, atd.) nebo krátké (např. [e] jako *said-set*, atd.). Chcete-li, můžete užívat výrazů, které sice nejsou „vědecké“, ale podstatu věci přesto dobře vystihují: samohlásky (včetně dvojhlasek) se vyslovují buď *zdlouhavě* nebo *úsečně*².

¹ Na tomto místě netřeba diskutovat o charakteru dvojhlasek dostředných.

² Inspirací mě bylo pojednání prof. A. Skaličkové z r. 1974 v publikaci *Srovnávací fonetika angličtiny a češtiny*.

Cvičení:

[e]

met, let, bet, deaf, death;
led, bed, bread, egg, peg, ten;
tent, kept, Kent, bent; tend, bend

[i]

bit, kit, lit, pick Dick;
bid, kid, lid, pig, dig;
gift, mint, flint;
Tim, whims, fill, drill, film

[i:]

Pete, feet, meet, beef, eat, neat, leaf, leak, beak, brief, belief, police, niece;
breve, feed, need, mead, beam, team, leave, believe;
fatigue, machine, convene, extreme, evil, even, fever, lever;
tea, flea, sea, see, fee, flee

[æ]

bat, mat, lash, chap, pack, crack;
bad, mad, pad, tan, pan;
blank, frank, plank;
land, band, gang, bang

[a]

nut, gut, but, luck, flush, Dutch;
bud, flood, blood, bug, dug, done, son, sun, come, some;
lunch, month, front, monk;
gloves, tongue, sponge

[a:]

art, chart, part, carp, bark, lark, clerk, March, path, calf, laugh;
bard, barn, tarn;
task, mask, grasp, rasp, cast, last, ask, glance, dance, France, aunt;
demand, command, rather, father, drama, lava;
are, far, car, bar

[o]

dot, lot, shop, top, mock, cock, not, hot, yacht, what, wash, cough;
rob, god, rod, nod, fog, dog, Tom, John, song;
fox, box, want; doll, Moll

[o:]

short, port, thought, bought, taught, caught, pork, torch, wrath, dwarf;
born, corn, dawn, lawn, form, lord, ball, tall, Gall, George;
halt, salt; falcon;
awe, law, saw, straw, war, door, floor

[u]

put, push, cook, look, foot, soot;
full, pull, bull, wood, stood, good, should, would, could

[u:], [ju:]

coop, stoop, smooth, route, soup, group, youth, rouge, fruit, suit;
food, mood, stood, moon, broom, fool, stool, rule, rude, June, include, bruise, move, approve,
lose, whose;
two, you, grew, new, Jew;
feudal, neutral, Euston, Euclid;
cute, duke; tube, tune;
human, reduce, nuisance;
due, few, new, view, beauty

[ə:]

earth, search, turf, lurk, church, work, worse, birch, flirt, skirt, shirt, burst;
term, nerve, merchant, clergy, serpent, concern, learn, earn, heard, word, worship, attorney,
turn, burn, girl, firm, adjourn, colonel;
fur, fir, stir, cur, purr

[ei]

date, fate, tape, gape, shake, take, break, great, eight, faint;
fame, plane, gale, vein, veil, reign, aid, gain, rain, plain, rail ;
afraid, explain;
day, lay, bay, stay, play, grey, prey, café, ballet

[oi]

point;
boil, coin, oil;
ointment, appoint;
boy, buoy, toy, employ, destroy

[ai]

life, ripe, dike, right, white, sight, height;
bride, hide, ride, wide, side, hide, crime, climb, isle, drive, alive, style;
wind, find, hind;
lie, die, rye, why, sly, shy, cry, fly, try, sigh

[au]

shout, mount, about, drought; amount, announce, pronounce;
crowd, loud, pound, proud, owl, town; found, round, confound;
now, cow, bow¹, bough, plough²

[əu]

rope, hope, broke, float, coat, loaf, folk, yoke, yolk, brooch;
host, toast, roast, post, most, won't, don't;
globe, rode, code, hole, roll, bone, home, known, grown, stove, grove, road, goal; mould;
Poe, roe, bow, low, tow, know, blow, slow, show, throw

[iə]

peer, deer, dear, ear, hear, near; fierce, pierce;
pioneer, engineer, interfere;
weird, beard;
idea, theatre, theory, linear; geometric, experience, inferior, serious

[uə] / [juə]

poor, moor, boor, tour, jury, rural, plural, brewery;
cure, pure, curious, neutral, Europe, mature, endure, security

[eə]

rare, bare, care, dare, hare, air, pair, chair, fair, hair, their, repair, affair, questionnaire, Eire;
Mary, dairy, airing

[aɪə], [eɪə], [əuə], [auə], [oɪə]

fire, hire, wire, retire, desire, empire;
prior, lion, diagram, dialogue, Irish, Byron;
greyer, payer, player, slayer;
goer, Dover; Noel, coalition;
our, sour, flour, flower, tower, shower, coward, Howard;
royal, loyal, Foyers

-o0o-

Doplňte si příklady k jednotlivým fonémům podle toho, která slova se vyskytují ve vámi používaných učebnicích v tom kterém ročníku.

¹ Ve významu českého „poklonit se“. Výslovnost [bəu] je pro význam českého „luk“. (Viz dále.)

² Americký pravopis preferuje *plow*.

Kapitola třetí: Problematika přízvuku.

Ujasněme si, že přízvukem budeme v této kapitole myslet přízvuk slovní, a nekomplikujme si situaci úvahami na téma výkladu významu slov „stress“, „accent“ apod. Pokud mluvíte se žáky jen anglicky, užívejte slovo „stress“, a ten, jak známo, je např. „...placed initially, falls on the... syllable“, „it is strong (primary), weak (secondary)“ apod. Myslím, že si s tímto vystačíme.¹

Co rozumíme přízvukem? Zřejmě jde o zvýraznění jisté slabiky ve srovnání s okolními slabikami. Naštěstí je tomu stejně i v češtině, takže nebudeme mít problém: tzv. přízvukná slabika je zvýrazněna tím, že je vyslovena s větší intenzitou výdechového proudu než ostatní.² Co je však důležité, ta intenzita je v angličtině větší než v češtině, a za druhé, umístění přízvuku není v angličtině tak pravidelné jako v češtině. První charakteristika je důvodem, že slabiky nepřívukné jsou pak vyslovovány redukovaně (zvláště v britské variantě). V češtině by oslabená výslovnost nepřívukných slabik byla pocíťována jako nejen nestandardní, nespisovná, ale dokonce vulgární. Druhá charakteristika je funkčně velice relevantní. Všimněme si, že v češtině je přízvuk umístěn vždy na počáteční slabice (izolovaného slova, či v rámci toho, co fonetikové nazývají „foot“ či „stress group“, česky „takt“). V angličtině může být vlastně kdekoliv. Ale nikoliv ad hoc! Je třeba jeho umístění respektovat, jednak proto, že to patří k idiomatické (sluchu rodilého mluvčího přirozené) angličtině, a také proto, že změna pozice přízvuku má z následků změnu gramatické kategorie a dokonce významu slova. Příkladem poslouží slova jako *export* (verbum-substantivum), *invalid* (s významy 'invalida' - 'neplatný'), apod.

Jde odhadnout umístění přízvuku? Začátečníci nemají bohužel jinou možnost, než si polohu přízvuku pamatovat. Vždyť může být na první, druhé, třetí, či čtvrté slabice (počítáno od konce slov, jak je tradičně zvykem), např. *degree*, *magnetic*, *analogy*, *vocabulary*. Lingvisticky vzdělaní mluvčí budou snad vědět, že v germánských jazycích, angličtinu nevyjímajíc, je silná tendence přízvukovat počáteční slabiky slov. Je-li tomu jinak, pak se zřejmě bude jednat o slova s historicky tzv. neodlučitelnou předponou, jako jsou např. slova *begin*, *asleep*, *forget*, apod., či složeniny typu *understand* (kde fakticky jsou přízvuky dva). Dále jistě znáte ze zkušenosti, že dlouhá slova mají také dva přízvuky, a to hlavní a vedlejší, např. *international*, *idiomaticity*. A konečně jsou slova, prakticky výpůjčky povětšinou z franštiny, která mají přízvuk na slabice koncové, např. *hotel*, *moustache*, *garage*.

Pozn.: Povšimněme si, že tendence umísťovat přízvuk na počátek je natolik silná, že se tak v hovoru děje i u oněch slov původně francouzských. Nepřekvapí nás tedy výslovnost [mɑstæʃ], [gæridʒ].

Je možné se do značné míry spolehnout na vliv afixů, zejména přípon, v tom smyslu, že některé nemají vliv na změnu polohy přízvuku, a některé naopak přitahují přízvuk k sobě, na slabiku s danou příponou těsně sousedící. Začátečníkům a běžným učícím se taková spojitost mezi fonetikou a morfologií asi moc nepomůže, ale lingvisté ji ocenit můžou. Uvádím několik příkladů, jako prototypů: (1) předpony, často již jen historické: *arise*, *become*, *compare*, *conserve*, *exhaust*, *forget*, *inform*, *obtain*, *permit*, *transmit*, *upset*,

¹ Z technických důvodů označuji přízvukné slabiky silným typem písmen.

² Mluvíme o přízvuku silovém, dynamickém. Jsou totiž jazyky, v nichž je přízvuk zvaný melodický, tzn., že slabika se odlišuje od jiných výškou tónu (pitch), na němž je pronesena. Tak je tomu např. v čínštině, ale i částečně ve švédštině, srbochorvatštině, abychom si připomněli některé jazyky známější.

*tomorrow, withdraw,*¹ atd. (2) přípony derivační nemající vliv na polohu přízvuku: *national* (stejně jako *nation*), *beautiful, happily, officialdom, neighbourhood, employment, gentlemanlike, simplify, characterize, changeable*, atd.; (3) přípony derivační, které přitahují přízvuk: *visibility* (přízvuk je na slabice [bi], kdežto ve slově *visible* na slabice počáteční), a podobně *atomic, historical, elusive*. Můžete se přesvědčit, jak systematická je souhra rytmického umístění přízvuku a morfologické skladby slova – tzv. vedlejší přízvuk ve slově derivovaném je vlastně tam, kde v základovém slově byl přízvuk hlavní, např.: *product* > *productive* > *productivity*; *sentiment* > *sentimental* > *sentimentality*, apod.

Zmínili jsme skutečnost, že poměrně silný anglický přízvuk má za následek podstatné oslabení výslovnosti slabik nepřízvučných. Je to něco, co český mluvčí nezná, a proto třeba tzv. redukce při nácviu správné výslovnosti dbát. Připomeňme si redukci příklady, ilustrujícími, že v nepřízvučných slabikách se prakticky vyskytuje jen schwa, povolené [i], případně dvojhláska [əu], nebo je slabika redukována zcela (tedy nevyslovuje se vůbec): *descendent, hollow, medicine*. Nicméně, na tomto místě bychom si měli připomenout i případy, kdy k redukci nedochází, byť jsou dotyčné slabiky nepřízvučné. V podstatě se jedná o některá slova cizího původu (která mluvčí jako cizí dosud pociťují) a slova z technické oblasti, např. *chaos, prospect, diagram, index, asphalt, architect*, atd. Druhou velkou skupinu tvoří slova složená, např. *blackbird, greenhouse, newspaper, snowman* (vs. *postman*). Problematika složených slov (komposit) je dost složitá, i po stránce fonetické.² Všimněme si, že často váháme, na které části kompozita je přízvuk umístěn, a že někdy obě části nesou svůj vlastní přízvuk: říkáme asi *nut-brown*, ale *bright-blue*. Často se místo přízvuku bude měnit v závislosti na syntaktické pozici daného výrazu, tedy z důvodu rytmu: samostatně vyslovená číslovka 15 má přízvuky dva (tzv. úroňový přízvuk, angl. level-stress), ale jen jeden hlavní střídavě na první či druhé složce výrazu ve větách jako *She is fifteen years old. She is only fifteen*.

Závěr: Slovní přízvuk v angličtině je natolik silný (ve srovnání češtinou), že v důsledku působí redukci slabik nepřízvučných. Z hlediska umístění je pohyblivý, může se tedy vyskytovat na kterékoliv slabice, ovšem nikoliv náhodně - pozice přízvuku je funkční.

Cvičení:

arise, achieve, avoid, address, away; begin, become; forget, forgive; insist, inform; today, tonight, tomorrow;

complain, correct, entire, offend, proceed, precede, profound, persuade, perform;

engineer, pioneer, mountaineer; humoresque, picturesque, grotesque; payee, addressee, employee; canteen, sateen; gazette, roulette, cigarette, etiquette; masseur, poseur; cashier, gondolier, cavalier; routine, machine, sardine, marine, cuisine, magazine; antique, critique, technique; fatigue, intrigue; saloon, balloon, harpoon, monsoon; salute, minute, pollute;

specific, pacific, scientific, republic, economic X choleric, lunatic, catholic, politic, arithmetic, rhetoric;

¹ Podstatná jména mají však přízvuk většinou na předponě, např. *adverb, compound, object, transport*, včetně onoho již notoricky známého *export / import*.

² Dostupné informace o problematice kompozit najdete v učebnici Kavka S.-Štekauer P. *Compounds and Compounding: An Attempt at a Complex View*. Ostrava: Repronis, 2006, 140 s. ISBN 80-7368-216-8.

tuberculosis, hypnosis, tonsillitis, appendicitis **X** analysis;

piano, embargo, rococo, sombrero **X** dynamo, portico, studio, folio, Eskimo;

melancholia, utopia, diphtheria, encyclopaedia, Algeria; Arabian, Belgian, Russian, Persian, Parisian, Italian, politician; physician, electrician, mathematician; simplify, classify, terrify, multiply; exterior, interior, anterior, superior; advertise, improvise, paradise, enterprise, exercise, merchandise;

quality, activity, heredity, speciality, nationality, improbability, commerciality, provinciality, artificiality, productivity, idiomaticity, circumstantiality;

document, medicament, experiment **X** temperament, **X** disagreement;

old-fashioned, absent-minded, far-sighted, ill-mannered, middle-aged, short-handed, well-known, stone-deaf, red-hot, pitch-dark;

overall, indoor, farmhouse, seashore, weekend, afternoon, public school;

archbishop, arch-traitor, ex-minister, half-moon, half-price, misplace, misjudge, misbelieve, overcast, overload.

Kapitola čtvrtá: **Rytmizace promluvy.**

Promluva v každém jazyce má svůj jistý rytmus. V angličtině je ta tendence obzvlášť znatelná, jelikož souvisí s charakterem přízvuku, jeho relativní silou a umístěním. Jak si představit nácvik přirozené rytmizace? Pochopitelně, že začneme připraveným textem, kdy se student nemusí soustřeďovat na obsah. V onom psaném textu si označíme slabiky, které budou přízvučné, a tedy v souvislém toku promluvy budou představovat přízvučné vrcholy. Vezměme za příklad tuto větu:

One of my charming pets I ever owned was a baby monkey.

Z hlediska slovního přízvuku budou jeho nositeli slabiky ve slovech plnovýznamových, tj. ve slovech, jež mají tzv. lexikální význam. Jedná se o podstatná a přídavná jména, číslovky, slovesa plnovýznamová a některá zájmena, jako jsou tázací, ukazovací, neurčitá, záporná. V naší ilustrativní větě budou tedy zcela určitě přízvukována slova *one, charming, pets, owned, baby, monkey*, konkrétně slabiky [wan], [ča:], [pets], [ound], [bei], [man]. Domnívám se, že jaksí spontánně dáte přízvuk i na slovo *ever*, tedy na slabiku [e], právě kvůli rytmu. Ostatní slabiky budou nepřízvučné, a tím pádem ve výslovnosti redukovány. Je jasné, že se to týká slabik ve víceslabičných slovech plnovýznamových (zde *charming, ever, baby, monkey*) a dále slov, která nesou tzv. gramatický význam, tj. osobních a nesamostatných přivlastňovacích zájmen, pomocných sloves, členů, předložek a spojek, v naší ilustrativní větě konkrétně výrazů *of, my, I, was, a*. A nyní můžeme říci, že přízvučné vrcholy jsou v souvislém toku promluvy umístěny časově

v přibližně stejných intervalech, přičemž nezáleží na tom, kolik nepřízvučných slabik je mezi nimi. Jak už jsem uvedl výše, tyto nepřízvučné slabiky jsou pak v důsledku oné tendence k rytmizaci pronášeny nejen s redukovanou výslovností, ale zároveň i jakoby rychleji, v rychlejším sledu. Tomu napomáhá i vázání slov (angl. linking, liaison), obvykle tehdy, když předchozí slovo končí na souhlásku a následující slovo začíná samohláskou. V našem příkladu se takto plynule spojí slova *one of, pets I, was a*, a dokonce *ever owned*, kde se vysloví psané *r* ve slovu *ever* (mluví se o tzv. „linking R“).

Český mluvčí – začátečník může mít dojem, a celkem oprávněně, že Angličan některé slabiky snad ani nevyslovuje. Je tedy svrchovaně důležité věnovat jevům kvalitativní redukce (tzv. novoanglické gradaci) a rytmizace náležitou pozornost, a to z důvodů jak vlastní správné (idiomatické) výslovnosti tak porozumění rodilým mluvčím.

Při této příležitosti je třeba upozornit na skutečnost, že i slova gramatického významu (tedy jejich konkrétní slabiky) mohou nést přízvuk. Těžko bychom asi vyslovili redukované *are* (tj. jako pouhé schwa) na počátku tázací věty, např. *Are you all right?* Pochopitelně že zde nese přízvuk, a jeho fonetická podoba je [a:]. Podobně je plná výslovnost slovesa *have / has / had* v otázce (ať ve významu 'own' nebo jako slovesa pomocného) a jako opisné formy pro 'must', např. *Have you got it ready? Has she arrived yet? We had to leave at once.* A totéž platí o všech slovesech, jimž říkáme modální. Jde o případy, které jsou snadno pochopitelné i pro začátečníka. Měli bychom si ale být vědomi i toho, že prakticky kterékoliv slovo může být přízvukováno, tedy i ta slova, která mají „jen“ gramatický význam. V takovém případě mluvíme o důrazu: silový přízvuk slovo jistým způsobem významově vytýká, je často fonetickým vyjádřením subjektivního postoje mluvčího a má upoutat pozornost posluchače. Zkusme dát v naší příkladové větě přízvuk na zájmeno *I*: jistě nás hned napadne, že mluvčí záměrně dává sebe do protikladu k někomu jinému. Příkladů najdeme samozřejmě více, v každodenní mluvě. Třebas když se přeslechneme, špatně jsme rozuměli, chceme se pak ujistit: *Did you mean on the way to London or from?* Na ony dvě předložky dáme důraz, budou proto nést silný přízvuk, a tudíž budou vysloveny plně, tedy [tu:]¹, [from].

Závěr: Tendenci k rytmizaci promluvy rozumíme skutečnost, že přízvukové vrcholy jsou od sebe časově stejně vzdáleny, a to bez ohledu na to, kolik nepřízvučných slabik je mezi nimi. Tyto nepřízvučné slabiky jsou v důsledku toho redukovány ve výslovnosti, dochází ke spojování sousedních slov (mluvíme o vázání, liaison, linking).

Cvičení:

Nejlépe se rytmus nacvičuje na dětských říkánkách. Potom přejděme k básním. A uvědomme si, že tatáž silná tendence k rytmizaci je i v řeči nevázané. Zde je několik ukázek. Doplňte si je texty dalšími, podle potřeby a úvahy.

Twinkle, twinkle, little star,
Now I wonder what you are;
Up above the world so high,
Like a diamond in the sky.

Four ducks on a pond,
A grass bank beyond,
A blue sky of spring,

¹ Zde může být samohláska [u] napjatá nebo povolená, ale z důvodu důrazu poměrně dlouhá. (O délce v angličtině viz. kapitola druhá.) Obecně platí, že důraz (emfáze) bývá doprovázen nejen prodloužením slabiky, ale i takovými jevy, jako je zvýšení tónu, zvýšení třetího šumu souhlásek, mimořádnou aspirací souhlásek, apod.

White clouds on the wing;
What a little thing
To remember for years,
To remember with tears.

I will **arise** and **go** now, and go to **Innisfree**,
And a **small cabin build** there,
Of clay and wattles made;
Nine bean rows will I have there,
A hive for the honey bee,
And live alone in the bee-loud glade.

The **walls** were **papered** a **warm red**,
there was a **red Turkish carpet** on the **floor**,
and an **assortment** of **odd articles** of **furniture**
from the **four corners** of the **world**.
Nearly every inch of the **walls** was **covered** with **reproductions** of **famous pictures**,
while **squeezed in here** and **there** were **photographs** of **groups** of **students**
dressed in old-fashioned striped jackets and **flat straw hats**.

-oOo-

V kapitole třetí jsme mluvili o slovním přízvuku, v této kapitole přidali poučení o tendenci k rytimizaci promluvy. Víme tedy, že ač přízvuk je v podstatě pohyblivý, je umístěn povinně na určité slabice slov. Taková slabika se vyslovuje plně, zatímco slabiky nepřízvučné z naprosté většiny redukovane. Povšimněme si na příkladech dále, jak vše krásně „hraje“ spolu, totiž vlivem onoho rytmu. Soustředme se na suprasegmentální jev, jemuž říkáme větný přízvuk.

My shoes don't fit my feet. Some plastics are made of soy beans. Children are active, eager and noisy. Wait till I tell you to start. He caught a cold from sitting in a draft. Imitate your teacher as closely as you can. Her answer made him angry. Let me help you peel the oranges. You'd better put the car in the garage. They demanded their money back. He bought his son a mechanical toy. I wish I could invent something that would make a million dollars.

A nyní si zkusme, jak vše funguje v souvislém textu.

Our trip to East Africa was a fascinating one. We found we never got tired of watching the elephants, even when on some days they appeared in hundreds, and were as common as cattle. At one camp where I stayed they would make a nuisance of themselves at night and wander among the tents. This was a little dangerous, since often as many as thirty to forty tourists would be sleeping there. An ordinary wooden fence was quite useless as a means of keeping them out, so an electric wire, capable of giving a smart shock, was erected all round the camp. Every night the current was turned off at eleven, for it was reckoned that if the elephants had had a shock earlier in the evening, they would keep away. But they were far more intelligent than that. They soon discovered what was happening. They just waited quietly until they saw the lights go out, then they stepped carefully over the wire and were up to their tricks again.

(After Cambridge dictations)

-oOo-

V kapitole o přízvuku jsme se dotkli také případů, kdy se pozice slovního přízvuku mění, a to právě v závislosti na rytmizaci. To se bude týkat především částí frázových sloves a složených slov.

Není jednoduché stručně popsat, jaké jsou přízvukové situace u výrazů několikaslovných, bereme-li je v izolované podobě, bez kontextového zapojení. Pochopitelně je možné sledovat určité tendence, někdy téměř až zákonité, ale na druhé straně se setkáváme také s výjimkami, a dokonce s nesrovnalostmi údajů slovníkových. V praxi se však nemusíte až tolik trápit, postačí uvědomit si několik skutečností.

Jakkoliv si můžeme myslet, že v několikaslovných výrazech jsou buď dva hlavní přízvuky anebo jen jeden, spadající na syntakticky řídicí slovo, rytmus může způsobit (a velice často tomu tak jest), že přízvukové kontury jsou odlišné od očekávaných. Klasický příklad jsou složené číslovky: např. *nineteen* vyslovené samostatně má dva silné přízvuky, ale, jak jsme si ukázali už v předchozí kapitole třetí, v kontextu má přízvuk jen jeden, střídavě na první či druhé slabice, totiž takto: *She is **nineteen** years old.* vs. *She is only **nineteen**.*

Existují složená slova, která mají přízvuk za každých okolností pouze jeden, a to na počátku, ať už nepřízvučné slabiky jsou vyslovovány plně nebo redukovane, např. *blackbird*, *blackboard*; *cupboard*. Můžeme si povšimnout, že často jde o spojení nadané jiným významem, než by přinášel součet významů jednotlivých slov, např. *black bird* vs. *blackbird*; *dark room* vs. *darkroom* (tj. komora na vyvolávání filmů), apod. První z uvedených dvojic příkladů jsou vlastně volná spojení, a očekávaný „double stress“, tj. hlavní přízvuk na každém výrazu onoho spojení, se v kontextu někdy mění tak, že u prvního nebo druhého výrazu „ustupuje“¹, tj. je pouze slabý, vedlejší, sekundární. Děje se tak, jak jistě a správně tušíte, vlivem rytmu. Ještě alespoň jeden příklad: *I couldn't touch the poker for it was **red-hot** / red-hot.* vs. *I still have a scar left by a **red-hot** poker.*

Pokud nemáme možnost okamžitě si přízvukování ověřit, např. ve slovníku, nespolehejme hned na to, že hlavní přízvuk by měl být očekávaně na syntakticky řídicím výrazu; bude totiž spíše na výrazu, který je nadán rozlišovací funkcí, který má větší sémantickou hodnotu, jinak řečeno: je pocitován jako důležitější. Tak např. ne každý *bridge* slouží chodcům, ale jen *footbridge*. Podobně *playground*, *trustworthy*, *colour-blind*. Ale opět bude platit, že vlivem rytmu může nastat změna polohy přízvuku, např. *We can expect further changes in the **forthcoming** season.* vs. *No reply was **forthcoming**.*

Kapitola pátá: Větná intonace.

Pojednáním o přízvuku a v závislosti na něm také o rytmizaci promluvy jsme se vlastně dostali k otázce modulace souvislého toku promluvy. Modulování se pochopitelně může projevit jen na těch prvcích řeči, které jsou nositeli hlasu jakožto zvuku.² Je tedy na jedné straně modulována základní jednotka řeči, tj. slabika, a na druhé straně celková vlna mluvního proudu. Možností modulací je mnoho, nelze je všechny využít, a ani to není nutné. Domnívám se, že čtyři jejich kategorie stojí za pozornost a z nich první dvě jsou nadmíru důležité z hlediska výukového.

¹ Poldaufův termín: recessive stress.

² Hlas jako zvuk je vlastně fyzikální jev, a tudíž má i jeho vlastnosti, tj. sílu, výšku a barvu.

Modulaci silovou jsme vlastně už probrali v kapitole třetí; jedná se totiž o slovní přízvuk, jež je v angličtině (stejně jako v češtině) silový, dynamický. Někteří fonetikové hovoří v tomto případě o dynamice řeči. Druhá, a nadmíru důležitá je modulace výšková, a o té budeme v této kapitole mluvit podrobněji dále. Jmenujme tedy dvě zbývající, což je modulace časová, čímž rozumíme mluvní tempo, a modulace hlasová, totiž barva hlasu (timbre). Obě tyto modulace jsou v podstatě záležitostí individuální, ale zároveň i jevem národním. Začátečníci se bez znalosti jejich funkcí obejdou, avšak my si jistě jsme vědomi skutečností, že relativní rychlost promluvy je dána zřeteli významovými a stylistickými, a timbre jakožto výsledek podmínek anatomických, fyziologických a zejména psychologických má jistě také svou komunikativní hodnotu.

Věnujme se tedy slíbené modulaci výškové. Tato znamená, že výška hlasu (angl. pitch) se pohybuje nahoru a dolů, a to buď klouzavě (hudebníci by mluvili o glissandu) nebo intervalovými skoky. Důležité je uvědomit si, že kromě rozdílu mezi sousedními výškovými vrcholy **hraje svou úlohu rozsah tónů mezi počátečním a koncovým vrcholem vyšší promluvové jednotky**, obvykle věty. Připomínám tuto skutečnost hned zpočátku, neboť v tom je podstatný rozdíl oproti češtině: tónový rozsah v angličtině je daleko větší, zatímco česká intonace zdá se být ve srovnání s anglickou poněkud monotónní.

Užili jsme termínu '**intonace**'. Pokud variace výšky tónu probíhají v rámci přízvuchné slabiky, mluvíme o 'slovní intonaci', pokud se tak děje v rámci delšího promluvového celku, užíváme označení 'větňá intonace' nebo 'melodie'. Rozumí se samo sebou, že v případě tzv. větňé intonace bereme v potaz jak přízvuchné tak nepřízvuchné slabiky. Tónové kontury (tj. průběh tónů) jsou velice komplexní fonetický fenomén, a je dost obtížné je nějakým jednodušším způsobem popsat. Přesto si můžeme vystačit alespoň s následujícím rozdělením:

(1) Základní kontura je charakterizována klesnutím tónu, což je dáno důvody fyziologickými (vulgárně řečeno, dechu z plic během promluvy ubývá, tón klesá). - Tune I.

(2) Stoupnutí tónu, a případné další modulace výšky jsou záměrné, tedy úmyslné, dané psychicky. - Tune II.

Zde máme příklady, které ilustrují průběh intonace názorně, totiž schematicky, s využitím představy notové osnovy. Tečkami označujeme slabiky nepřízvuchné, souvislou čarou slabiky přízvuchné. Jak patrně, tzv. slovní intonace (v rámci oné přízvuchné slabiky) zachovává buď stejnou výšku tónu (angl. pitch), nebo ten tón klesá, resp. stoupá. Schémata č. 3 a 4 zaznamenávají intonační průběh promluv, kde poslední slovo obsahuje slabiky nepřízvuchné. Bližší poučení podávám dále, na jiných příkladech. Tato schémata však mějte po ruce.

ad (1)

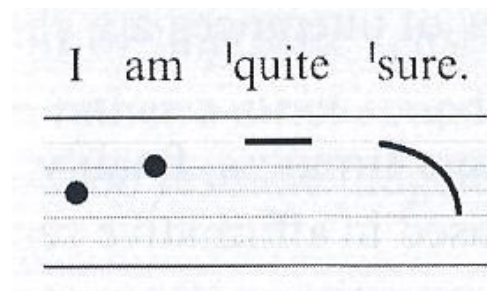

Schéma č. 1

ad (2)

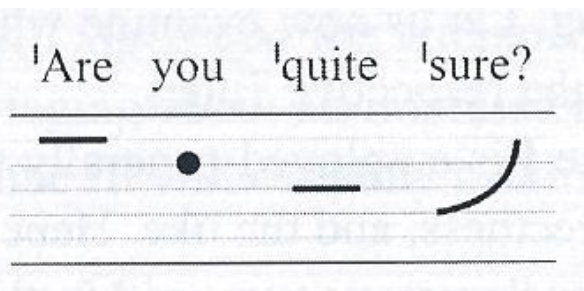

Schéma č. 2

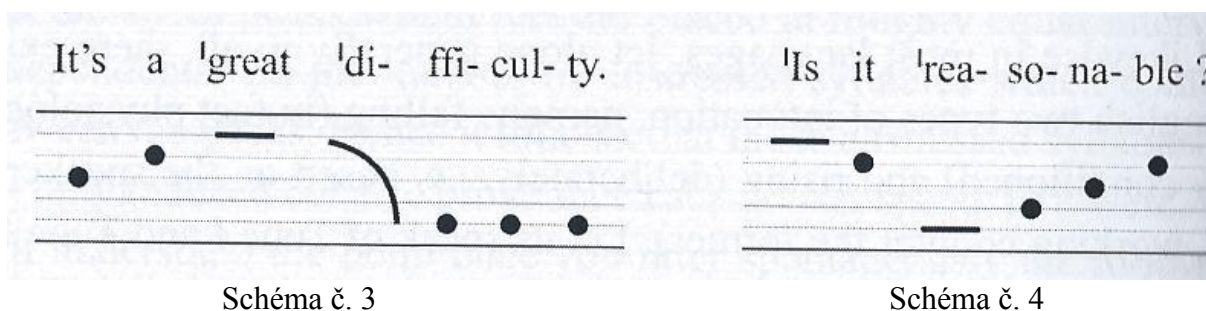
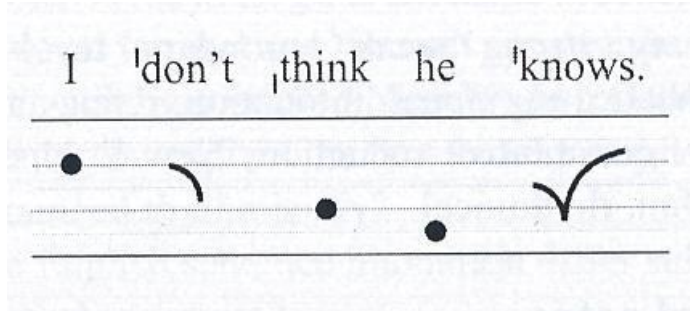

Schéma č. 3

Schéma č. 4

Zvláštní pozornost věnujte zde schématu č. 5. V dalších výkladech hovořím o Tune III.

Zkusme si obojí ilustrovat na větách (či jejich částech), které jsme z jiných důvodů (umístění přízvuku, plná vs. redukovaná výslovnost, apod.) už popsali výše.

(ad 1) *One of my charming pets I ever owned was a baby monkey.*

(ad 2) *Did you mean it had happened on the way to London?*

Ono výrazné klesnutí (angl. *fall*) respektive stoupnutí (angl. *rise*) tónu je patrné hlavně na poslední přízvukné slabice promluvového celku (v našem případě věty¹), konkrétně [man] slova *monkey* v první větě, a [lan] slova *London* v druhé větě².

Pochopitelně, že výška tónu se mění v průběhu celé věty, nejen na konci. Zamyslíme-li se, jaký byl průběh větné intonace, když jsme ony věty vyslovili naprosto spontánně a přirozeně, určitě zaznamenáme stoupnutí na slabice [əʊnd] ve vedlejší větě *I ever owned*, a naopak klesnutí na slabice [wei] v části *on the way*.

Lze nějak instruovat začátečníky, kdy kterou intonaci správně užít? Odpověď bude kladná, pokud ovšem nebudeme chtít postihnout všechny možné nuance. Tedy prosté sdělení, konstatování faktu apod. bude charakterizováno intonací klesavou (Tune I), jak tomu je u věty (1). Jde vlastně o větu oznamovací. Otázka zjišťovací, tedy taková, na níž očekáváme odpověď „ano / ne“, je zpravidla intonována stoupavě (Tune II): naše věta (2) je dobrým příkladem. Jenže jsou i další typy vět: rozkazovací, zvolací, a také tázací, totiž formulující

¹ Z pohledu syntaxe jde v těchto příkladech o podřadná souvětí (angl. complex sentences).

² Fonetikové nazývají takový poslední tónový vrchol, v podstatě poslední přízvuknou slabiku promluvového celku 'nucleus'; a následují-li za ním slabiky nepřívukné, jako zde [ki] v *monkey*, respektive [dɒn] v *London*, tyto jsou nazývány 'tail'. Pokud jde o intonování oněch 'tails', zůstávají zpravidla na úrovni klesnutí, tak v prvním případě (Tune I), respektive sledují stoupavou křivku onoho 'nucleus' v druhém případě (Tune II). Viz schémata č. 3 a 4.

dotaz, na nějž nelze odpovědět jednoduše „ano/ne“. (Mluví se o otázkách doplňovacích.) Všude v těchto je běžně užitá intonace klesavá (Tune I), např.

(3) *Open your books.*

(4) *What beautiful hair she has!*

(5) *Where are you from?*

Můžete se ptát, jaký je pak rozdíl mezi větovou intonací vět oznamovacích (viz 1) a vět právě uvedených (viz 3, 4, 5), jestliže u všech mluvíme o aplikaci Tune I. Jednoduše řečeno, rozdíl je v rozsahu výšky počátečního tónového vrcholu proti výšce vrcholu koncového. Stačí srovnat např. *Open your books.* a syntakticky podobnou větu *We opened our books.* Evidentně *open* ve větě rozkazovací je intonováno daleko výše než *opened* ve větě oznamovací, a prakticky stejně vysoko jako *beautiful* či *where*.¹

Zdá se, že intonace stoupavá je velice málo častá, tedy oproti intonaci klesavé. Týká se prakticky otázek zjišťovacích, jak ilustrováno na větě (2), a také vět vedlejších (viz část „...*I ever owned*“ věty 1). Víme, že vedlejší věty jsou takové, které nemohou stát samostatně, protože vlastně neposkytují ucelenou informaci. A právě taková neúplná myšlenka je na úrovni fonetiky signalizována stoupavou intonací. Příkladů k ilustraci najdeme sami nespočet:

If I were rich↑, *I'd start a new business.*

After she'd washed the floor↑, *she set about cleaning the windows.*

Although I made them come↑, *they never did.*

Všimněte si však pořadí vět hlavních a vedlejších v těchto souvětích. Vedlejší stojí na prvním místě, a hlavní věty pak jsou (shodně s oznamovacím způsobem celého souvětí) intonovány klesavě (Tune I).

Ono pořadí vět však může být opačné, tedy např.

I'd start a new business if I were rich.

Sami poznáte, že obě části takového souvětí budou charakterizovány intonací klesavou. Stejně tomu bude i v souvětí

She set about cleaning the windows↓ *after she'd washed the floor*↓.

A s pochopitelnou úpravou lexikálních prostředků

They never came↓ *although I made them do so*↓.

Na druhé straně věta s očekávanou intonací klesavou může být pronesena záměrně s intonací stoupavou. Dobrým příkladem nám poslouží výše uvedená věta (5). Zkuste ji vyslovit oběma intonacemi a zamyslete se, kdy kterou bychom asi měli použít. Žádáte-li prostou informaci, pak je na místě intonace klesavá: *Where are you from* ↓. Dostane se vám odpovědi např. *Great Britain*. A nyní si představte takovýhle kontext: Nerozuměli jste dobře, či přeslechli název, odkud dotyčný pochází, a tedy reagujete spontánně intonací stoupavou: *Where are you from* ↑. Nebo jiný kontext: váš náhodný spolucestující ve vlaku z Londýna do Oxfordu se zmíní, že pochází z České republiky; tím jste pochopitelně překvapeni a spontánně reagujete touž otázkou *Where are you from* ↑ s výrazně stoupavou intonací.

¹ Rozumějme, že ona pojednávaná výška se týká přízvučných slabik, tedy [əu] v *open*, [bju:] v *beautiful*, a [weə] slova *where*.

Hezky se účinek té či oné intonace ukazuje na citoslovci *well*. Myslím, že žáci dobře porozumí funkci intonace; totiž i bez širšího kontextu *well* pronesené různým způsobem konotuje různý význam¹. Stoupavá intonace *Well* ↑ jakoby vybízí, dodává druhému odvahy, jako kdybychom mu říkali ‘What do you wish? Tell me. Don’t worry.’, nebo česky ‘No, co bys rád, řekni, nestyd’ se!’². Zůstaňme u stoupavé intonace a pronesme ono ‘well’ jakoby uspěchaně, třeba ve větě *Well* ↑, *start it*. Cítíte jistě naléhání, něco jako české ‘No tak už to nastartuj!’³. A ještě jednou stoupavá intonace, ovšem ono *well* bude proneseno hodně pomalu, např. *Well* ↑, *I am tired*. Tu jako bych v podtextu říkal ‘No, musím připustit, že jsem fakt unavený’. Nakonec si ukažme, co může znamenat *well* pronesené s intonací klesavou (a často následované pauzou), např. *Well* ↓, *I must be going now, I’m afraid.*, nebo v reakci na něčí konstatování *I’ve failed my exam.*: *Well* ↓, *what did you expect?* V prvním případě zřejmě cítíme jistý signál ukončení, ‘No, nedá se nic dělat, už musím.’, v druhém případě určitou nevyhnutelnost, logické vyústění, jako bych si v duchu říkal ‘No jo, vždyť ses málo učil.’

Řekli jsme si dost o dvou základních typech intonace, tedy klesavé a stoupavé. Víme také, že je možné je kombinovat. Pro angličtinu je charakteristický ještě jeden způsob modulace výšky tónu, který v češtině neznáme. Totiž v rámci jedné slabiky (zpravidla jde o *nucleus*) tón klesá a vzápětí stoupá², případně se na této ‘variaci’ spolupodílejí i následující slabiky nepřízvučné (*tail*). Zvládnout tento typ intonace stojí za to, vaše výslovnost se tak stane více idiomatičtější, tedy více přijatelnou pro ucho rodilých mluvčích.

V kterých případech je takový typ intonace (říkejme jí Tune III, jak ilustruje výše schéma č. 5) náležitý či vhodný?

Začneme několika málo příklady vět:

I don’t think he knows.
I hope it’s all right.
You should do it.
I wish you’d been there!

Právem předpokládáte, že odpovídající by mohl být Tune I, tedy intonace klesavá. Ale když ji do důsledků aplikujete, určitě vám ony věty budou znít příliš rezolutně, jako nekompromisní konstatování faktu či rozkazu. Oč lépe, míněno v duchu anglického jazyka, se budou poslouchat tytéž věty, když Tune III uplatníme na slovech (slabikách) *knows*, *right*, *do it*, *there*. Pochopitelně, že slova *don’t*, *hope*, *should*, *wish*, případně *been*, musí být nejen pod silným přízvukem, ale také vyslovena na poměrně vysokém tónu. Tedy

[ai **dəunt** θɪŋk (h)ɪ nəʊz√]
 [ai **həʊp** its o:l rait√]
 [ju **ʃud** du:it√]
 [ai **wɪʃ** ju:d bi(:)n ðeə√].

Závěr: V zásadě existují dva typy intonace, klesavá (vlastně fyziologicky podmíněná) a stoupavá (daná psychicky, volně). Klesavá intonace je charakteristická pro věty oznamovací, rozkazovací, zvolací a jisté věty tázací, tedy otázky doplňovací (tzv. *wh-questions*). Stoupavá intonace je vhodná pro otázky zjišťovací (tzv. *yes/no-questions*), pro věty vedlejší, pokud stojí na prvním místě v souvětí, a vlastně všude tam, kde výpověď je pocitována jako neúplná z hlediska myšlenky, tedy když očekáváme další doplnění. Oproti češtině má angličtina (zvláště britská) zjevně větší tónový rozsah. Obě tyto základní typy intonace se obdivuhodným způsobem mohou doplňovat, což velkou měrou přispívá k významovým nuancím.

¹ Lingvisté v oblasti sémantiky hovoří o tzv. *effective meaning*.

² Mluví se o přízvuku cirkumflexovém, průtažném.

Jak už kdysi konstatoval např. J.D. O'Connor, *“Many students learn to make the individual sounds correctly enough, yet their speech remains barely intelligible to the English ear. The reason for this paradox is usually to be found in faulty rhythm and intonation.”*

Cvičení:

Rozhodněte, která intonace (Tune I, II, III?) bude nejpřirozenější pro tyto věty. Uvažte možné kontexty (konsituace), v nichž mohou tytéž výpovědi být proneseny.

The living room has new curtains. The garden's very pretty. He showed me how to do it. He's planning to be a scientist. There's some chalk by the blackboard. There are a lot of exercises in the preceding chapter. The word *yes* has an 's' at the end. I want some bread and butter. He put his heart and soul into the project. She suddenly hardened her heart and settled in her chair.

Pull the shade down. Straighten the knot in your tie. Be sure to dot your *i*'s. Go ahead and choose. Read the first and second pages. Listen to the rhythm of the sentence. Do me a favour, please. Do it in the way you used to. Don't put your feet in the aisle. Don't spend more than you earn. Don't lose your temper, be calm. Don't let television lure you away from your studies.

Where's the nearest phone booth? Where do you come from? What were you going to say? What else is there on your list? When does the store close? When did Charlemagne reign? Which way did they go? Which metals are precious? Who told you so? Who's going to be the first speaker? How did you sleep last night? How many bridges are there to cross? How much postage did you have to pay?

Do you like jam? Do you think English is easy? Does hot water harm your hair? Did that trick fool you? Didn't you use to smoke? Is it always a sin to tell a lie? Are you afraid of snakes? Have you ever eaten rhubarb pie? Hasn't she come yet? Can you sing a scale? Could I borrow a sheet of paper? Will I see you in October?

Were there any messages while I was out? Did you get a certificate when you finished the course? Do you think you'd make a fortune if you were a lawyer?

Even if you can't sing, you can hum. If you rub your eye, you'll irritate it. When people start talking philosophically, they frequently become pessimistic.

To be frank, I don't like crowds. Wake me up if I snore. Don't sigh when I ask you a question. Be sure to get a transfer when you get on the bus.

-o0o-

Když jsme zvládli základní intonační kontury v těchto jednotlivých větách a zamysleli se i nad možnými kontextově podmíněnými variacemi, nebudeme snad mít problém aplikovat je v souvislém textu, kde se intonace klesavé a stoupavé zcela přirozeně střídají, často v nejrůznějších modifikacích. Zde je několik krátkých příkladů¹:

¹ After E.A. Poe, H. Pinter, and A. Christie.

But as I entered the room, he sat up. Then he opened his eyes. They shone strangely in the weak light from the lamps. I walked toward him. "Welcome, my oldest and dearest friend!" he said. But he did not shake my hand or come near me.

"How long did we wait by Mr Valdemar's body? You will not believe me! Mr Valdemar lay on the bed for seven months! His body never became black and bad.

"Mr Valdemar", I said. "How do you feel? Can you speak?" Did the patient move? Did he move his hands? I was not sure. "Quickly! Make me sleep, or wake me up. Quickly!"

- ... Can you hear the birds?
- No, I can't hear them.
- But they're singing, high up, and flapping.
- Good, let them flap.
- Shall I bring your lunch out here? You can have it in peace, and a quiet drink...
- How are you getting on with your old man?
- What do you mean?
- What's happening? How are you getting on with him?
- Very well. We get on remarkably well. ...
- Have you found out anything about him?
- A little.

"Yes. Do you know him?"

"It's a good many years since I met him. I was a young sergeant at that time."

"You met him on a murder case?"

"Yes, I did. What's he doing down here?"

"He was giving away the prizes," said Mrs. Oliver.

Kapitola šestá: Opravdu „čteme něco jiného než píšeme“?

Cílem této větší kapitoly je naučit žáky odhadnout s téměř stoprocentní jistotou mluvenou podobu slov, které nikdy předtím neslyšeli vyslovit. Jinak řečeno, zkusíme odpovědět na otázku, zdali je nějaký vztah mezi písmeny a hláskami, jež ona písmena mají reprezentovat. Neočekávejte přesná pravidla vztahu, ale jen určité tendence. Ovšem tendence významné, jež stojí za osvojení.

Čeští žáci mají dojem, že se anglicky „jinak píše a jinak čte“. Uvědomují si ale, že v češtině tomu také mnohdy tak je? Kolika způsoby čteme písmeno „ě“? Zkusme např. *děti*, *větev*, *město*: tři různé výslovnosti, konkrétně [d'ɛ], [je], [ňe]! A našli bychom mnoho dalších příkladů, s nimiž se žáci na základní škole potýkají. Když se budeme učit německy, situace je pro nás začátečníky mnohem snazší: řekne-li nám učitel, že „ei“ se vyslovuje [aj], bude tomu tak vždy; a takových pravidel je omezený počet, a jsou tedy lehce zapamatovatelná. Více jich zřejmě bude pro španělštinu, ale i ta si každý zapamatuje po prvních dvou třech lekcích.

Bohužel nic takového nelze sepsat pro angličtinu, alespoň ne pro skutečné začátečníky.¹ Teprve později, kdy můžou spoléhat také na zkušenost, pochopí, že existuje něco jako „analogie“: např. když je [au] ve slově *round*, máme stejné [au] ve slovech *found*, *bound*, *wound* atd. Pochopitelně, že ono *wound* se vyslovuje také [wu:nd], a má pak i jiný význam (tj. 'injury'); ale to je jiná otázka. Takové případy se dají vysvětlit, a pokud je chceme brát jako jakési výjimky, pak si je prostě zapamatujeme. Oproti těm mnou proklamovaným tendencím je jich však nesrovnatelně méně případů. Můžete si samozřejmě myslet, že výjimek je přesto obrovské množství, ale pak asi nemá smysl tuhle kapitolu číst. Záleží totiž na tom, jak velkou slovní zásobou člověk vládne, abychom mohli uvažovat v termínech jakési statistiky a poměru.

Pokusíme se podat ony tendence vztahu mezi písmeny a hláskami postupně, krok za krokem. Ale na osvěžení před vážným studiem jeden lingvistický vtíp².

Každý jistě ví, jak se vyslovuje slovo *ghost*. Já ale tvrdím, že [fiš]. Jak je to vůbec možné? Totiž spojení písmen „gh“ dnes nemá žádnou fonetickou realizaci, např. *thought*, ale také [f], např. *enough*. Pod písmenem „o“ si představíme hlavně [ou/əu] (*home*), mnohdy také [a] (*love*), ale výjimečně [i], např. ve slově *women*. A takové „s“ nebude jen [s] nebo [z]- např. ve slově *sure* je to [š]! A konečně [t] se také často nevyslovuje vůbec, jako ve slově *castle*. Dáte mi jistě za pravdu, že výslovnost „ghost“ může být [fiš]. - Tolik onen vtíp.

Začneme něčím, co se stalo naprosto regulérním pravidlem v systémech pravopisu některých jazyků, např. holandštiny (a v opačném postupu např. ve švédštině). Představme si, že kdysi se v angličtině vyslovovalo skutečně podle pravopisu, tedy v duchu fonetického pravopisu. Tak např. slovo *tima* (dnešní *time*) znělo [ti:ma], a o několik století později [ti:mə], což písaři psali *time*. Proč asi bylo ono [i:] dlouhé? Rozdělme si psanou podobu slova na slabiky (jako kdybychom ho chtěli dělit na konci řádku³). Jistě se dohodneme, že hranice slabik budou takto: „ti-ma“. Ono „i“ [i:] zakončuje přízvuknou slabiku, jakoby volně vyznívá. Abychom se dále snadno dorozuměli, nazvěme takovou slabiku, která je zakončena samohláskou, otevřenou. A nyní zkusme označit hranice slabik u slova *big*. Samozřejmě, řeknete, že jde o slabiku jedinou. Ale přesto ono „i“, o které se nám jedná, je následováno souhláskou. Říkáme, že dotyčná slabika je konsonantem zavřená (angl. *checked*, *closed*). Pokud je tento příklad až příliš jednoduchý, nabízím úvahu nad slovem *history*. Možná budete uvažovat o 3 slabikách, z nichž se skládá, i když v britské a rychlé výslovnosti to budou slabiky dvě. A kde budou hranice v psané podobě toho slova? Zcela určitě takto: „his-to-ry“. Takže přízvukná slabika, v tomto slově první, jejíž jádrem je námi zkoumaná samohláška „i“, bude nazvána zavřenou (končí totiž na souhlásku). Závěr je následující: V otevřené slabice se „i“ vyslovuje dlouze, v zavřené slabice krátce. Co však znamená „vyslovuje se dlouze“? Školení učitelé-anglisté jistě pamatují staletí trvající vývoj výslovnosti systému dlouhých přízvukných samohlásek, který je znám pod názvem Velký samohláskový posun (angl. *Great Vowel Shift*). Je tedy dnešní podoba kdysi dlouhého [i:] dvojhláska [ai]. Foneticky je dvojhláska jistě považována za dlouhou. Žákům ale těžko vykládat něco o historickém vývoji; řekneme jim, že písmeno „i“ v takové otevřené slabice se čte jako jeho jméno v abecedě. Jsem přesvědčen, že už umějí pojmenovat písmena abecedy, tedy že umějí „spelovat“. Je vskutku

¹ Hlavně začátečníkům neříkejme pravdu, že zatímco v češtině písmeno „a“ je vždycky [a], v angličtině má až 10 různých fonetických realizací. Snad jen jako úvod ke vtípu o výslovnosti slova „ghost“ na této stránce.

² Podle D. Crystala.

³ Na dělení slov jsou jistá pravidla. Nám postačí vědět, že rozhraní slabik je mezi samohláskou a souhláskou, např. *be-gin*, nebo mezi souhláskami, jako v případě *his-to-ry*; pokud je ale druhá ze souhlásek *r* nebo *l*, první je *k* ní atrahována, např. *pro-gram*, *pro-blem*.

jednoduché pochopit, že *time* se vyslovuje [taim], kdežto *big* opravdu krátce [big], stejně jako [his] v *history*.¹

Pokud žáci pochopí tento příklad, můžete ukázat fungování této výrazné tendence k pravidelnosti na dvojicích slov; kvůli jednoduchosti dělení na slabiky raději z počátku pouze na slovech jednoslabičných. Např. *time* – *Tim*; *note* – *not*; *lady* – *lad*. Zde dlouhé vs. krátké samohlásky jsou očekávaně [ai-i], [əu-o], [ei-æ].

Upozorňoval jsem, že se jedná o tendence, nikoliv o stoprocentní pravidlo. Bude jistě hodně slov, která se této tendenci jaksi vymykají, např. *family*: ono „a“ je sice ve slabice otevřené, ale je vyslovováno krátce, tj. jako (labializované) [æ]. Nicméně přesto stojí za to ony tendence brát v potaz, a to nejméně ze dvou důvodů, jak uvádím dále.

(1) Často narazíme na cizí slova, většinou technické termíny, kterým jako odborníci v tom kterém oboru jistě (alespoň částečně) rozumíme, ale může vzniknout problém s jejich anglickou výslovností. Ukažme žákům, jak naše tendence funguje na příkladech, které znají: *minus*, *sinus* [mainəs, sainəs], *cosine* [kəʊsain], *radius* [reɪdjəs], *phase* [feɪz], *triangle* (tri-angle) [traɪæŋgl], atd. Jistěže jsou složitější slova k interpretaci, ale o nich později.

(2) Druhý důvod, proč znát výše pojednávanou tendenci, je pravopis, konkrétně zdvojení písmen před příponami „-ed / -ing / -er, -est“, např. *stopped*, *stopping*, *bigger*, *biggest*. Základy oněch dvou slov, *stop*, *big*, jsou jednoslabičné, slabiky zavřené, tedy vyslovované krátce. Kdybychom po přidání přípon psali jen jednoduché „p“, resp. „g“, pak by v psané podobě oněch slov probíhaly hranice slabik takto: „sto-ped, sto-ping, bi-ger, bi-gest“. Pochopitelně přízvukné slabiky by se staly otevřenými, s výslovností zřejmě [stəu], resp. [bai]; jenže slova jako [stəupiŋ] či [baigə] apod. jsou pro nás asi neznámá nebo dokonce nesmyslná². – V této souvislosti se hned zmiňme o písmenu „r“ na konci základů slov, např. *enter*, *prefer*. Všimněme si, že záleží na umístění přízvuku: slabika „ter“ je nepřívukná, s výslovností [tə], kdežto slabika „fer“ je vyslovena očekávaně [fə:]. Písmeno „r“ je třeba zdvojit pouze v přízvukné slabice, a tedy budeme psát *preferred* / *preferring*, zatímco *entered* / *entering*. Pozor však: je-li za oním „r“ ještě tzv. němé „e“, jako ve slově *prepare*, postupujeme v pravopisu stejně jako u typu *love*, *write*, apod., tedy píšeme *prepared* / *preparing*.

Další silná tendence vztahu písmene a hlásky, téměř pravidlo, se týká písmen „g“ a „c“. Jak je jistě všem známo z prosté zkušenosti, každé z těchto písmen má dvě fonetické realizace, a sice [g] a [dž] pro „g“, a [k] a [s] pro „c“. Velární [g] resp. [k] se vyslovují tehdy, když v psané podobě následují písmena (samohlásky) označující také veláry, konkrétně „a, o, u“, např., *gate*, *go*, *gum*, *began*, *begun*, *cucumber*. V opačném případě, následují-li písmena označující samohlásky palatální tedy „e, i/y“, realizace jsou očekávaně [dž] a [s], např. *gem*, *gesture*, *geometry*; *gymnastics*; *city*, *cinema*, *science*, *cycle*. Pokud je tomu právě opačně, jde buď (1) o historicky zdůvodněnou výslovnost³, nebo (2) je nutno přizpůsobit pravopis. V prvním případě žákům postačí říct, že se jedná o jakési nečetné výjimky (byť o slova velice frekventovaná), jako *get*, *give* (a jejich složeniny typu *forget*, *forgive*), *begin*, *gimlet*, *Gill*;

¹ Povšimněme si, že slabika zavřená skupinou „m/n+b/d“ je dlouhá, tedy „i“ se vyslovuje [ai], např. *find*, *hind*, *climb*, a „o“ jako [əu], např. *comb*. Ono „b“ na rozdíl od „d“ se zpravidla nevyslovuje, proto [klaɪm], [kəʊm].

² Výraz *stope* však existuje, ovšem bude znám asi jen horníkům, jako odborný (spíše slangový) výraz. Specializované slovníky uvádějí: „to mine in stopes, ie. in a steplike excavation formed by the removal of ore from around a mine shaft“.

³ Učitelé zřejmě vědí, že zde jde o vliv severský; ale také o analogii s tvary deklinace či konjugace!

v druhém případě se označí velární výslovnost vsunutím písmene „u“, např. *guitar*, *guilty*, respektive se užije písmeno „k“ (případně „q(u)“), např. *king*, *kilo*, *queen*, *colloquial*. Pěkný příklad k porovnání je dvojice slov *dice* – *dike*, jakož i dvojí výslovnost slova *Celtic*, totiž [keltik] i [seltik].

Možná stojí za zmínku i písmeno (vlastně tzv. spřežka, angl. digraph) „ch“. Pro začátečníky budou tendence pro jeho trojí výslovnost obtížné pro pochopení, ale snad pokročilí porozumí. Tedy v původně anglických slovech se vyslovuje [č], např. *child*, *chimney*, *beech*, jakož i ve slovech původně vypůjčených přes franštinu, např. *choice*, *china*, atd.¹ Ovšem ve slovech latinsko-řeckých se vyslovuje [k], např. *school*, *chemistry*, *cholera*, *choir* [kwa:jə].

Z jednodušších případů tendencí si povšimněme ještě písmene „s“ a „x“. Možná pod vlivem znalosti latiny nebo i jen z přirozené tendence znělostní asimilace mají žáci sklon vyslovovat „s“ mezi samohláskami zněle, tedy jako [z]; v mnoha případech je ale náležitá výslovnost neznělá, totiž [s] (zcela určitě v britské variantě), např. *cease*, *thesis*², *university*, *philosophy*. Samozřejmě že [z] je vyslovováno ve slovech jako *husband*, *deserve*, *desire*, *presence*, atd. Se znalostí historického vývoje je možné znělou či neznělou variantu předvídat. Žákům však, bohužel, nezbyvá než si vyslovovanou podobu osvojit pamětně.

Také si nebývají jisti, zdali „x“ označuje vyslovované [gz] nebo [ks]. Zde bude zřejmě rozhodující poloha přízvuku: pokud je slabika obsahující „x“ přízvučná, bývá výslovnost znělá, a naopak. Proto je *examine* [igzæmin], *exist*, *exhibit*³, ale *exercise* [eksəsaiz]. Všimněme si, že „x“ je vlastně grafikou pro spojení [ks], a pokud je takové „x“ následováno „i“ mimo přízvuk, výsledkem bude [kš]; vysvětlení, totiž „-si-“ [sj] > [š], najdete hned v dalším odstavci. Např. *complexion* [kəmplekšən].

Jsou naopak případy vztahu písmen a hlásek na porozumění těžší, ale bude dobré je pochopit alespoň ze znalosti slov už známých. Jistě si žáci povšimli, že spojení „-si-“, „-ti-“ a „-ci“ mimo přízvuk se vyslovují [š], např. *tension*, *nation*, *gracious*, kdežto psané „tu“ mimo přízvuk jako [č], např. *nature*. My školení učitelé víme, že se jedná o jev zvaný asibilace, a při znalosti historického vývoje si dokážeme ony změny vysvětlit. Pochopitelně, že tím začátečníky nezatěžujeme. Můžeme je však hned nechat „hádat“, jak se čte slovo *inertia*, pokud jim řekneme, že přízvuk je na slabice „-ner-“, tedy že ono psané „ti“ je nepřízvučné: není pochyb, že jediná správná výslovnost je [inə:ʃə]. Hezký příklad je slovo *repetition*, kde máme „ti“ dokonce dvakrát: pod přízvukem má plnou výslovnost, mimo přízvuk pak [š], tedy výsledkem je [repətiʃn]. Troufám si tvrdit, že pravidelnost vztahů mezi psanou a mluvenou formou je dostatečně patrná. Také např. ve slově *literature*, ač začátečník jen stěží bude hledat podobnost mezi písmeny a většinou hlásek. Přesto, je-li jediný přízvuk na počátku a žádný další, musí dojít očekávaně k velké redukci všech slabik dalších, a spojení „-tu-“ (původně slabika [tju:r]) se realizuje jako [č]. Výsledkem je výslovnost [litričə]. A můžeme pokračovat v hledání tendencí k pravidelnosti v tom směru, že se poptáme na možnou výslovnost slova *verdure*. Psané „du“ (původně [dju:r]) připomíná výše diskutované „tu“, liší se jen znělostí. A protože je mimo přízvuk, ten je totiž na slabice první, nebude se vyslovovat plně jako [dju:], nýbrž [dž], což je znělá párová souhláska k [č]. Celé slovo *verdure*, zjevně přejaté

¹ V pozdějších půjčkách se vyslovuje [š], např. *machine*, *chivalry*, *chauffeur*.

² Množné číslo *theses* zní [θi:si:z].

³ Pozor na slova derivovaná: *exhibit* [gz] ale *exhibition* [ks], náležitě podle umístění hlavního přízvuku; na druhé straně ale máme *existential* [gz], ač mimo hlavní přízvuk, zřejmě analogicky podle ostatních derivovaných slov, jako *existent*, *existence*.

z franštiny, vyslovíme [və:dʒə]. Mimochodem, s trochou zjednodušení můžeme říct, že stejný případ je i výslovnost slova *soldier*, které žáci znají: tam je i v pravopise vidět setkání hlásek [d] a [j], které nakonec dávají mimo přízvuk vzniknout souhlásce [dž]. Očekávaná výslovnost je tedy [səuldʒə].

Jistě vás napadne, že i [š] výše pojednávané má svůj znělý protějšek [ž]. Jsem toho názoru, že o něm netřeba v této souvislosti mluvit, neboť výklad by žáky poněkud mátl. Třebas v tom, že jsme upozornili na neznělou výslovnost „s“ [s] i mezi samohláskami, např. *philosophy*, a pšitom pro odůvodnění [ž] asibilačním procesem ze skupiny „si“ musíme předpokládat znělou variantu [z]. Jde o případy typu *vision* [vi:zn]. Bude tedy zřejmě jednodušší si potřebná slova prostě zapamatovat, protože většina z nich je přejata přímo z franštiny, např. *garage, prestige, regime*, apod.

Mohli bychom v těchto výkladech pokračovat; například lze sestavit seznam kombinací písmen a k nim přiřadit výslovnost, např. „gh“, „gn“, „ph“, „oo“, „ou“ atd. Pro praktické výukové účely však takový postup nemá význam, spíše by utvrdil žáky v názoru, že pravopis a výslovnost nemají nic společného. Cílem této kapitoly bylo ukázat opak, totiž že vztah mezi písmeny a hláskami je dán historicky, a proto můžeme nalézt jistá pravidla, či alespoň tendence onoho vztahu.

Závěr: Abychom zmírnili obavy žáků z obtížností plynoucích z povrchního subjektivního dojmu, že anglicky „se jinak píše než čte“, ukazujme při vhodných příležitostech (zejména při zvládnání nových slovíček) na analogické případy. Např. setká-li se žák poprvé se jménem řeky *Nile*, ukažme nejdříve na základě faktu „otevřené slabiky“ na podobnost se slovem *nice*, které určitě už znají. Jistě se vyskytnou slova, kde tato tendence k pravidelnosti bude jakoby popřena: mohou si žáci klidně myslet, že jde o výjimku, ale tím spíše si pak onu výslovnost zapamatují. Srovnajme např. slova *divide-division*: označené písmeno „i“ je ve slabice přízvučné a otevřené v obou případech, ale v druhém případě je přesto tzv. krátké. (Je to totiž derivát, slovo odvozené.) Podobně je možné s výhodou ukazovat na další analogické či naopak „výjimečné“ výslovnosti, tak jak jsem ukázal v této kapitole.

Cvičení:

[ei] – [æ]

lady, navy, Dane, mane, pavement, favour, slate, fame, famous, phase, radius;
aspirin, twang, navvy, slash, slat, jabber, flatter, hammer, actor

[ai] – [i]

abide, bile, bite, china, binary, biped, diacritic, diagram, dialect, dive, skive, nicety, nitrogen,
vice, suffice; kind, child, finite, dynamite;
billet, billion, bilberry, nickel, divvy, skivvy, dividend; divide, divine, Nilotic

[i:] – [e]

debug, decent, decency, decentralize, cedar, fever, febrile, femur, female, medium, penal,
recycle, relay, rethink, reiterate, senior, beta (β)
police, litre, fatigue, magazine;
debt, deck, bench, Celsius, centre, fence, member, nettle, pebble, sense, settled, sextet, offend,
centenary, centigrade, centimetre, sensitive;
any, many, Thames

[əu] – [o]

sober, sodium, soda, solar, dope, donate, hone, hocus-pocus, Holiness, homey, homogeneous, lobe, local(ity), locust, lonesome;
socket, soggy, somnolent, bother, bobby, hobble, lobby, lobster;
solemnity, solidity, solicitor, bona fide, locomotive, loganberry

[u:] – [u]

rude, rule, crude, June, tune, duty, human, cubic, opportunity; blue, clue, pursue; neutral, feudal, Euston;
bull, pull, push, full, pudding

[ə:] – [ə]

term, nerve, serpent, fertile, concern, prefer, infer; fur, lurk, church, hurdle, purple; work, word, world, worship; fir, girl, birch, circle, thirsty;
enter, centre/center, tender, hunger, finger, wonder

[g] – [dž] / [ž]

beggar, game, gale, galaxy, gall, gander, gallon, gateau, gutter, August, gustatory, augury, goat, ghost, gold, gull, gum, gust, gutter, guy, goose, good;
giant, magic, engine, longitude, gypsy, gypsum, gymnasium, gymnastics, clergy, gesture, digest, gentle, gem, genre, gerund, geometry, geology, genius, genocide, damage, marriage, village, ginger;
regime, prestige, rouge;
fatigue, guess, guest, guerrilla, guitar, guide, guild, guinea, guillotine;
get, forget, geyser, gherkin, auger, give, forgive, gibbon, gift, gigabyte, giggle, gild, gill (=žábry)¹, gimlet

[k] – [s] / [č]

call, can, cold, couch, cut, acute, beacon, accord, succumb;
cent, ice, cipher, incident, accent, success, pharmaceutical;
cello, concerto;
king, keep, kit, kick, kitchen, key, kettle², kestrel

[č] / [š] – [k]

child, franchise, merchant, chief, sandwich, choice, chop, choke, chess, cherry, check, church, Greenwich; watch, catch, fetch, match, satchel;
machine, chassis, chauffeur, chateau, moustache, parachute, champagne;
school, scheme, ache, anchor, archeology, architect, character, chemistry, chaos, Christ, Christmas, chronicle, chronology, orchestra, chord, choral, technical, choleric, cholesterol, chromosome

¹ *Gill* vysloveno očekávaně [džil] znamená objemovou míru 'čtvrtina pinty'.

² Všimněme si: *cattle* – *kettle*.

[s] / [ʃ]

sand, surgeon, absolute, absurd, consider, consume, obsolete, promise, treatise, precise, tense, condense, rinse, increase ;
this, yes, axis, crisis, thesis, focus;
sure, sugar

[z]

desire, deserve, desert, resemble, resist, present, observe, oppose, accuse, choose, please, absolve, husband, Lisbon, clumsy, venison, whimsical;
ships, hats, Jack's, laughs; heads, lives, Tom's, eyes, Mary's, losses, ashes, ceases [si:siz], plunges;
these, those, us, as, is, has, his, yours, crises [kraisi:z], theses

[ks]

exercise, execute, exhibition

[gz] / [z]

exact, examine, exhibit, exist, exotic; anxiety, xylophone, xenophobia; Xerxes [zə:ksi:z]

[ʃ]

tension, mansion, extension, expansion, Persia, Russia, fuchsia, passion, discussion, impression, expression, cushion; pressure, tissue, censure;
social, racial, commercial, financial, spacious, conscious, consciousness; anxious, sexual, complexion;
action, nation, education, relation, evolution, fraction, section, mention, intention, infection, location, partial, essential, edition, motion, constitution;
conscientious

[ʒ]

invasion, explosion, conclusion, fusion, occasion, revision, hosier;
measure, treasure, pleasure, seizure

[č]

nature, future, furniture, literature, picture, feature, fortune, natural, mixture, fracture, sculpture;
indigestion, Christian

[dž]

soldier, verdure

Kapitola sedmá: Jsme znalí interpunkce ?

Domnívám se, že my, učitelé, si odpovíme pro sebe kladně. Ale dbáme na to, aby i naši žáci věděli, kde se píše čárka, středník, co je to spojovník, atd.? Tedy, v anglickém psaném textu; ačkoliv asi nebude škodit, když se dovědí, že to není vždy podle týchž pravidel jako v češtině. Vlastně, jsou v angličtině pro interpunkci vůbec nějaká daná pravidla? Nebo bude lépe mluvit o doporučených tendencích, či „usage“?

Ale pár slov ještě na úvod téhle kapitoly. Nechcete-li je číst, nemusíte.

Mluví-li se o vztahu mezi mluvenou a psanou formou jazyka, pak může jít o vztah paralelnosti (a rovnocennosti) nebo závislosti. Domnívám se, že první názor je správnější: obě normy se totiž obdivuhodným způsobem doplňují a rozdíl mezi nimi lze pojímat spíše jako rozdíl v použitelnosti, daný celkovou situací projevu. Nazvěme projev mluvený **promluvou** a projev psaný **textem**¹. Je jisté, že promluva i text mají své vlastní normy. Otázkou je, zdali existuje požadavek korespondence ve struktuře obou norem a jak se tento požadavek realizuje. Tu jde vlastně (1) o zkoumání, do jaké míry můžeme mluvit o fonologickém pravopisu či tzv. quasi-ideografickém principu pravopisu² (což je vám snad jasné, alespoň z praktického hlediska, po přečtení předchozí kapitoly), a (2) také o porovnávání, jakými prostředky je možno graficky značit jevy prozodické – tzn. zdali grafika označuje přízvuk, tempo, intonaci atd. Snad se přikloníte k názoru, že jen velmi nedokonale, schematicky, nebo vůbec ne. Např. pohyblivý přízvuk (slovní) je v některých jazycích označován, jak to známe ze španělštiny, a v jiných jazycích nikoliv, což je případ angličtiny (i ruštiny). Na druhé straně bychom snad ani neočekávali grafické symboly přízvuku v jazycích, kde je přízvuk již ustálen, např. ve franštině. (Tam jde o označení jeho umístění historického, a i když je dnes k rozlišení na úrovni morfologické nebo lexikální využito dost málo, tradici se zachovává i nadále. Různé typy symbolů označují zároveň i intonaci, ovšem zase jenom z historického hlediska.) Větná melodie není specifickým grafickým způsobem značena v žádném jazyce, i když její základní typy jsou v textu navozeny tzv. interpunkčními znaménky. Jak víme, promluva dává výraz nejen rytmu sdělení ale i citové stránce postoje mluvčího; tohoto vyjádření grafika vlastně není schopna, ledaže bychom počítali s prostředky spíše technického provedení textu, jako je užití tzv. kurzívy (ležatého písma), proloženého písma, velkých typů písmen, podtržení slova / části textu apod. Tak je snad možné převést do textu důraz, emfázi (ale také bohužel dost těžko při rukopisném záznamu!). Nicméně je třeba si uvědomit, že daná textová grafická symbolika neslouží v každém jednom případě pouze jednomu aspektu promluvy: např. již zmíněný důraz na jistém výrazu promluvy můžeme v textu vyznačit třeba ležatým typem písma nebo jej podtrhnout, ovšem prakticky tytéž grafické prostředky užijeme asi i pro záznam cizích, dosud neasimilovaných slov, nebo i výrazů, o nichž mluvíme. Stejně tak dobře můžeme v takových případech užít i uvozovky, které primárně slouží k označení přímé řeči. Všimněme si, že zvyklosti anglické grafiky (na rozdíl od českých) předpisují psaní uvozovek nejen koncových ale i počátečních nad řádkem. Existují přirozeně i takové grafické symboly, u nichž přímý vztah k promluvě těžko nalézt; je to třeba psaní počátečních velkých písmen (pokud vůbec v soustavě písmen existují). Budeme tedy velice blízko pravdě, řekneme-li, že textový záznam má jistou škálu grafických prostředků, z nichž jenom jejich určitá část má přímý vztah k rysům promluvy (např. přízvuk v moderní španělštině). Srovnáme-li texty různých jazyků, zjistíme, že stejné symboly se sice užívají v mnoha případech pro tytéž účely (např. otazník), ale stejně tak dobře pro zcela jiné účely (např. čárka nad samohláskovým grafémem ve španělštině a v češtině). I v textech téhož jazyka najdeme jednak takové symboly, které jsou více méně specifikovány pro jistý účel, a jednak takové, které mohou sloužit více účelům, a jež jsou pak zřejmě voleny s ohledem na technické možnosti provedení tisku. Plyne z toho, že grafika textů disponuje obecně i takovou symbolikou, která bezprostředně neodráží rysy promluvy, ale slouží potřebám tisku jako takového. V mnoha případech jde samozřejmě o zásady plynoucí z písařské tradice (např. psaní velkých písmen u substantiv v němčině nebo obrácené podoby vykřičníku na počátku vět ve španělštině). V těchto tezí nám nezbyvá místo na důkladné pojednání. Bude tedy záležet na vás, do jaké míry si z výše nastíněné problematiky vyvodíte potřebné závěry pro vlastní praxi. Upozorníme zde pouze na několik rozdílů, hodných pozornosti pro každého žáka či studenta angličtiny.

¹ Názory na výklad termínu 'text' se různí, ale to nás v této souvislosti nemusí příliš zajímat.

² Seznamme se s názory J. Vachka, viz Referenční literatura.

Zdá se, že interpunkční **čárka**, anglicky **comma**, činí největší problémy, protože podle zvyklostí v češtině zakódovaných dokonce striktními pravidly máme tendenci aplikovat její použití i v anglickém textu. Je však třeba zdůraznit, že v angličtině (na rozdíl od češtiny!) je primárním kritériem pro psaní čárek členění promluvy na tzv. soutaktí. Píšeme tedy čárku zpravidla tam, kde v mluveném projevu uděláme z logicky významového hlediska pauzu.¹ Záleží tedy mnohdy na rozhodnutí pisatele. Přesto si pamatujeme, že nikdy nepíšeme čárku před *that*, ať už znamená české 'že' či 'aby' nebo vztažné 'který', např.

I don't think that he is right. You don't know the man that spoke to you?

Také bývá zvykem, že v souvětích je věta hlavní oddělena od vedlejší čárkou jen tehdy, když věta vedlejší předchází. Např.:

If you aren't sure enough, consult a dictionary. (Ale: You should consult a dictionary if you aren't sure.)

S užitím **dvojtečky**, anglicky **colon** (:), snad nebudou problémy. Stejně jako v češtině uvádí citaci, přímou řeč, příklad(y), vysvětlení apod. Pro ilustraci:

In 1957 Chomsky had the following to say: "Language is a set of sentences, each finite in length and constructed out of a finite set of elements."

Then John came up to me and said: "I didn't know, sorry."

Here are some examples of conifers: spruce, fir, pine, larch.

Remember that the rule reads as follows: a multiplied by b.

Pamatujme si také, že dvojtečka se užívá v oslovení v dopisech, zvláště jde-li o dopis formálního charakteru. Tedy napíšeme např. *Dear Sirs*: a pokračujeme pak na dalším řádku. Běžně pak užijeme čárku, např. *My dear friend, ...Dear Jack, ...* V obou případech se zvyklost liší od češtiny, kde preferujeme tečku, tedy např. *Milý Honzo*.

Bohužel, na rozdíl o dvojtečky nemusí si být každý jist užitím **středníku**, anglicky **semicolon** (;). Obecně můžeme říct, že středník je funkčně něco mezi čárkou a tečkou; slouží tedy k rozdělení dvou částí (jednotek jakéhokoliv typu, např. položek v seznamu nebo dokonce vět), přičemž stupeň onoho rozdělení je autorem pocíťován jako silnější než při užití čárky, ale slabší než u tečky. Alespoň dva příklady nám mohou být vodítkem k použití.

Three most frequent realizations of "a" are [ei], [æ] and [a:], e.g. fate, lady, place; bad, rabbit, family; dark, glass, command.

Povšimněme si, že každá z oněch tří realizací je ilustrována třemi příklady, oddělenými očekávaně čárkou. Každá trojice příkladů je pak oddělena středníkem.

To anyone not familiar with this type of treatment, the presentation will seem difficult or even unintelligible; within the generative approach, many different theories...tend to come and go with changes in fashion.

¹ Hovoří se o sdělovací, tj. členící čili komunikativní pauze.

Zde každá ze dvou částí by mohla existovat jako samostatná věta. Cítíme však, že významově je spojení těsnější, než by tomu bylo při užití tečky.

Pokud jde o **vykřičník**, anglicky **exclamation mark** (!), užíváme jej pouze za větami zvolacími, nikoliv za větami rozkazovacími; tam patří tečka. Napíšeme tedy např.

What curly hair she has! ale
Open the window, please.

Zřejmě víte z praxe, že si žáci často pletou pomlčku a spojovník. Stačí si ale uvědomit, že funkce těchto interpunkčních znamének nejsou stejné.

Pomlčka, anglicky **dash** (—), označuje přerušení větné struktury, v tom smyslu, že sdělení za ní je vlastně jakýmsi parentetickým elementem, z hlediska syntaktického apozicí, tedy určitým vysvětlením informace obsažené v první části věty. Ukázkou nám mohou posloužit tyto příklady:

...[T]he 'neomentalist' takes a less stringent view of scientific truth, regarding an abstract theory of semantic competence as acceptable so long as it conforms to various standards – notably that of answerability to intuition, and...

Not only anthropology and philosophy, but a third discipline relating to semantics – psychology – appeared to support the contextualist viewpoint.

Samozřejmě, že místo pomlčky se nabízí užití třeba závorek; ale jistě cítíme, že pak by ono vysvětlení či rozšíření informace bylo pocíťováno jako méně důležité, pouze doplňující, dokonce takové, bez něhož by se čtenář docela dobře obešel. V mluveném projevu bychom pak zřejmě pronesli takové sdělení na celkově nižším tónu a snad i rychlejším tempem. Zamyslíme-li se však nad uvedenými příklady, ona vysvětlení nejsou takovým pravým parentetickým elementem; chceme přece vědět, jaké „*various standards*“ má autor textu na mysli, či která je ta třetí disciplína vztahující se k sémantice. Po krátké pauze v řeči mluvčí bude tedy pokračovat intonačně na stejné úrovni. Pravda, že místo pomlčky by někdy stačila i čárka, případně ve spojení s adverbem *namely*; na rozdíl od ní však pomlčka je svou funkcí specifická, neboť jasně vizuálně naznačí, jakou parentezi, totiž informačně důležitou, má pisatel na mysli.

Spojovník, anglicky **hyphen**(-), je velice pravděpodobně jedním z nejchoulostivějších interpunkčních znamének a jeho užití, jak se zdá, se různí jednak podle jednotlivých pisatelů, jednak s ohledem na formálnost či neformálnost stylu. Přesto jeho funkci můžeme poměrně bezpečně definovat: dá se totiž stručně říct, že v sobě spojuje moment spojování a zároveň rozdělování uvnitř jedné významové jednotky. Každý si zřejmě hned vzpomene na případ tzv. složených slov (kompozit, angl. *compounds*). Nebudeme se nyní vůbec zabývat otázkou, jak kompozitum definovat; vystačíme si snad s představou, že se jedná o samostatnou významovou jednotku skládající se (byť jen z historického hlediska) z více než jednoho sémantického jádra. Jak se ale rozhodnout, když jde o slovo nám dosud v písemné podobě neznámé, nebo když jsme se setkali s různým pravopisem? Pamatujme si alespoň takovéhle doporučení: Jestliže dosud existuje povědomí o významu oněch sémantických jader, avšak vsunutí dalšího atributu mezi ně je vyloučeno, pak bývá na místě psaní takového kompozita se spojovníkem. Příkladem nám mohou být takovéto výrazy:

Anglo-Saxon; thirty-two; black-and-white; forget-me-not, speech-forms.

Takto má spojovník naznačit velmi pokročilý stav procesu skládání, který začíná u volných spojení (např. *a black cloud*) a směřuje ke kompozitům, u nichž se samostatnost významových jader už vůbec nepocítuje (např. *a blackbird*).

Spojovník se užívá i v dalších případech, z nichž podstatné a hodné zapamatování jsou tyto:

(1) Často nacházíme atributivní spojení, která se skládají ze dvou či více vzájemně se determinujících významových jader a která pak jako celek rozvíjejí řídicí substantivum. Dané spojení je pak naznačeno i graficky, např. *home-made cakes*, *three-week holidays*.

(2) Morfologické důvody vedou ke grafickému oddělování hranic sousedních morfémů, jako v případech typu *ex-President*, *Neo-Grammarians*, *self-determination*, etc. Zde stojí za zmínku i případ *re-cover* proti *recover*, kde i v pravopisu (nejen ve výslovnosti) se odlišují různé významy těchto slov.

(3) Existuje ještě jedno, poněkud specifické použití spojovníku, totiž jako znaku dělení slov na konci řádku. Dnes už zřejmě málokdo píše rukou; nicméně, není jisté na škodu něco o této záležitosti vědět. Totiž i ve starších textech se setkáme se skutečnostmi, kdy sazeči museli respektovat jistá pravidla dělení slov, a tedy by žákům či studentům nemělo přijít zvláštní, když naleznou příklady jako *un-necessary*, *speaking*, *work-ed*, totiž že mnohdy je pro dělení slov na konci řádku důležitější kritérium morfologické než fonetické.¹ Jinak platí, že respektujeme hranice slabik, tedy dělicí čárka bude buď před jednoduchou souhláskou nebo mezi dvěma souhláskami, např. *na-vi-gate*, *ob-ser-va-to-ry*, *nar-row*; je-li však druhá (resp. poslední) z nich „l“ nebo „r“, pak tato atrahuje souhlásku předchozí, např. *pro-blem*, *con-trol*.

-oOo-

I když se nejedná o interpunkci, poučení o psaní **velkých písmen** nebude na škodu. Shodně s českou praxí užíváme velká písmena na počátku vět a u vlastních jmen. Ale v mnoha případech se anglická praxe odlišuje. Obecně bude platit, že velká počáteční písmena slouží k výraznění a zdůraznění jistých slov² v nejširším slova smyslu. Rozumíme tím vizuální upoutání pozornosti čtenáře na takové výrazy, které označují jedinečné objekty buď ve vesmíru nebo v dané lokalitě, společnosti či v omezeném časovém prostoru (vlastní jména planet, národů, zeměpisných objektů apod.), nebo které jsou pisatelem záměrně podávány jako významově důležitější než ostatní. Existují samozřejmě i případy, kdy se jedná o pouhou konvenci, jakou je již zmíněné psaní velkých písmen na počátku věty, ale také citace či každého verše v poezii. Za příklady poslouží následující:

*Mercury, Venus, Jupiter*³;
Westminster Abbey, the Castle;
the English, the Czechs;
the New Age, the French Revolution;

¹ Rozhodným kritériem je také požadavek, aby čtenář ze znalosti gramatiky lehce dešifroval dělené slovo již na konci řádku: proto např. bude vhodnější dělit slovo „writing“ z fonetického hlediska, totiž na *wri-ting*, než na **writ-ing*

² Nejen substantiv, jak tomu je v němčině a jak tomu bývalo dříve i v angličtině.

³ Pozor: píšeme běžně malými písmeny *earth*, *sun*, *moon*, ledaže se tyto výrazy vyskytnou v seznamu (výčtu) s jinými planetami.

*Bellevue Hotel;
the Queen, the Mayor.*

... *What R.W. Zandvoort [1966:93] claims, "'Die' is generally avoided, and 'one of the dice' substituted for it."*

*Mine be a cot beside the hill,
A bee-hive's hum shall soothe my ear,
A willowy brook that turns a mill,
With many a fall shall linger near.*

Fonetickému vývoji staroanglického osobního zájmena *ic* a písařské tradici vděčíme za psaní *I*, které se objevuje vždy a všude v podobě velkého písmene. Při této příležitosti připomeňme, že zájmeno *you* (na rozdíl od českého *Ty / Vy*) je psáno vždy s malým „y“, i v dopisech a osloveních. Podle mé zkušenosti žáci v tomto často chybují.

Na rozdíl od češtiny se píše velkými písmeny i názvy měsíců v roce a dnů v týdnu, jako *January, Monday*.

Co zřejmě budou žáci považovat za celkem zvláštní, je užití velkých písmen v nadpisech a titulcích. (Myslíme tím písmena počáteční u jednotlivých slov.) Ačkoliv způsob psaní není v tomto případě zcela ustálen, doporučuje se, aby se velkým písmenem počínalo každé plnovýznamové slovo, tedy s výjimkou členů, spojek a jednoslabičných předložek (ledaže tato tzv. funkční slova jsou prvním nebo posledním výrazem nadpisu / titulu). Např.:

The Linguistic Situation in England from the Norman Conquest to the Loss of Normandy.

Sem patří i oslovení typu *My Dear Sir* v dopisech.

Všimněme si, že v mnoha případech se jedná o přechod mezi substantivy užitými jako obecná jména na jedné straně a jako vlastní na straně druhé, např. již výše pojednávané případy typu *castle – the Castle* (tj. 'Pražský hrad'). Takový přechod je teoreticky téměř vždy možný a může probíhat v obojím směru. Tak původně vlastní jméno se dnes objevuje (někdy v gramaticky pozměněné formě) jako obecné, např. *china pot, pasteurized milk*. Většinou však nastává přechod opačný, kdy obecné substantivum označuje jeden zcela konkrétní objekt v dané situaci: např. „z mnoha tet ta moje / naše“ je *Aunt (Ellen)*, mezi nejrůznějšími společnostmi existují jistě mnohé lékařské společnosti, *medical societies*, ale pouze jedna *the State Medical Society*, apod. Musíme si ale být vědomi skutečnosti, že někdy takové obecné substantivum součástí víceslovného názvu není, jako v případech *front, ambulance, valley*. Píšeme tedy např. *the Western front, a British Red Cross ambulance, the Ohio valley*. Pozorní žáci jistě zaregistrují, že přechod od obecného k vlastnímu jménu je často doprovázen užitím určitého členu *the*. Není to ovšem pravidlem, a proto si užití členu musíme prostě pamatovat: je sice *the British Museum*, ale *Westminster Abbey*.

Jak jsme už napsali výše, všeobecně se přijímá fakt, že psaná norma postrádá důsledný inventář prostředků sloužících k vyjádření citových a volních složek mimojazykové skutečnosti. Interpunkce je totiž jen velice schematickým a často nejednoznačným označením tzv. prozodických rysů promluvy, totiž intonace, timbru, přízvukové intenzity apod. Ale máme k dispozici také jisté „znaménko“, které není ani jednoznačně diakritickým ani interpunkčním; zaznamenává totiž jevy hláskové realizace i prozodie, a tím vlastně vytváří

mezi mluvenou a psanou normou angličtiny vztah vysokého stupně korespondence. Jedná se o **odsuvník**, anglicky **apostrophe**. Jeho primární funkcí je grafické označení fónické elize, čím je míněno vypuštění samohlásky případně slabiky a dokonce i souhlásky, např. *'fraid* (afraid), *somebody's been* (somebody has been), *o'er* (over), *makin'* (making). Někdy je v tomto smyslu upravena i grafická podoba výrazu, jako např. *'uns* (ones), *c'mon* (come on). Pokročilí studenti si jistě s takovými tvary poradí, protože jim pomůže kontext. Nicméně pro praktické, aktivní zvládnutí by si měli zapamatovat jistá doporučení, jak dále uvádíme, a výše zmíněné tvary raději nepoužívat, kromě už běžného *o'clock* (z původního 'of [the] clock').

(1) Neužívejme tzv. stažených tvarů ve formálním projevu, tedy píšeme-li dopis osobě neznámé, vážené, nadřizené apod., dopis obchodní, či vědecké pojednání atd. Tu se nehodí tvary typu *I'm*, *didn't*, *it'll* apod. ale vždy *I am*, *did not*, *it will*. Stažené tvary a grafické kontrakce typu *the weather's gone*, *d'you mean*, apod. totiž slouží pisateli k záměrnému upozornění na moment existence živého mluvčího, tedy k naznačení, že jde o „přepis“ skutečně mluveného neformálního projevu. Cizinci učící se anglicky, naši žáci a studenti, nebudou asi potřebovat napsat např. toto: *An' don't you wanna cup o' tea?* nebo *It's not you 'at's gettin' married*.

(2) Všichni jsou jistě obeznámeni s psaním tzv. přivlastňovacího pádu, čili saského genitivu. Můžeme si však všimnout, že v jistých případech názvů institucí se apostrof ani nepíše, např. *Citizens Bank*, *Smiths Market*, *Cooks*, *Harpers Ferry*. Přesto nemůžeme očekávat jeho úplné zrušení, neboť v mnoha případech je jediným grafickým označením posesivnosti: tak je tomu u jmen s pravidelně tvořeným množným číslem, např. *boys* : *boy's* : *boys'* (u genitivu plurálu byl zaveden dokonce poměrně nedávno), nebo u titulů uváděných zkratkou, např. *MP's* (na rozdíl od *MPs*, což je nominativ plurálu).

(3) Bývá zvykem označovat apostrofem plurálové tvary číslic, písmen či citovaných slov, jako *six 5's*, *A's*, *too many but's*, a to zřejmě z důvodu zřetelnosti. Na druhé straně však píšeme např. *in his early 30s*, *the 1990s*.

Závěr: Interpunkční znaménka jakož i některé další zvláštnosti pravopisu jsou (mnohdy na rozdíl od češtiny) záležitostí spíše dohodnutého úzu či tradice než předepsané striktní normy. Přesto či právě proto je vhodné tohoto „usage“ dbát, alespoň do té míry, jak je situace popsána v této kapitole. I subjektivní odchylky, jakkoliv se vyskytují, musí mít své zdůvodnění; asi se proto shodneme v názoru, že cizinci-začátečníci by se měli držet v invencích tohoto typu raději zpátky.

Cvičení:

V hodině českého pravopisu bychom zřejmě zadali úkol slovy „Opravte chyby v tomto textu:“ Podobný úkol po informacích o pravopisu (potažmo interpunkci) v angličtině bychom formulovali spíše takto: „Gramaticky a lexikálně je předložený text v pořádku. Upravme jej však tak, aby byl i po stránce interpunkce a dalších zvyklostí blíže úzu.“

Řešení, totiž tak, jak je nacházíme v autentických textech¹, uvádím hned po tomto cvičení.

After we thought the matter over we changed our plans.
You were right when you said so.

¹ Ukázky jsou z děl těchto autorů: I. McEwan, A.S. Byatt, D. Leasing, J. Culler.

What did you do when you came home?

Although he did not feel well he went to work.

We can't discuss the matter properly enough we don't know all the facts.

He had the top of the house to himself with an extensive bathroom on a half landing with Victorian windows of coloured glass and varnished cork tiles another novelty.

As they drove to the courts Edward also worried about the game it would be impolite to win and it would be a complete waste of his hosts time if Edward was unable to put up some decent opposition.

Ponting was in another league a player of fast and accurate strokes and an astonishing vigour for a fifty year old.

How can he explain this to the boys in terms they will understand ... Every creature has a natural enemy birds eat worms dogs kill cats and dogs can die from worms and this is a good thing because other wise we would be overrun with a plague of one animal or another.

Alice looked blank but Stella after a spasm of annoyance had contracted her face broke into a loud laugh.

The most difficult aspect of this question was the vowel *a*. Other scholars had postulated several different *as* in an attempt to explain the divergent results in other languages.

-oOo-

Řešení:

After we thought the matter over, we changed our plans.

You were right when you said so.

What did you do when you came home?

Although he did not feel well, he went to work.

We can't discuss the matter properly enough; we don't know all the facts.

He had the top of the house to himself, with an extensive bathroom on a half-landing, with Victorian windows of coloured glass and varnished cork tiles — another novelty.

As they drove to the courts, Edward also worried about the game — it would be impolite to win, and it would be a complete waste of his host's time if Edward was unable to put up some decent opposition.

Ponting was in another league, a player of fast and accurate strokes, and an astonishing vigour for a fifty-year-old.

How can he explain this to the boys in terms they will understand? ... Every creature has a natural enemy: birds eat worms, dogs kill cats, and dogs can die from worms — and this is a good thing, because otherwise we would be overrun with a plague of one animal or another.

Alice looked blank; but Stella, after a spasm of annoyance had contracted her face, broke into a loud laugh.

The most difficult aspect of this question was the vowel *a*. Other scholars had postulated several different *a*'s in an attempt to explain the divergent results in other languages.

Referenční literatura.

Crystal, D. *Prosodic Systems and Intonation in English*. Oxford: OUP, 1969.

Firbas, J. „Anglická větná interpunkce. Pokus o její lingvistický výklad.“ *Časopis pro moderní filologii* 36, 1954, 152-164.

Jassem, W. *The Phonology of Modern English*. Warszawa: PWN, 1983.

Kavka, S.-Štekauer, P. *Compounds and Compounding*. Ostrava: Repronis, 2006.

Kavka, S.-Molęda, J.-Widota, A. *Fonetyka i fonologia ogólna i kontrastywna*. Racibórz: PWSZ, 2007.

Kavka, S. *Modern English Phonemics*. Łódź: Wydawnictwo akademii, 2009.

Roach, P. *English Phonetics and Phonology*. Cambridge: CUP, 1983 (a další edice).

Skaličková, A. *Srovnávací fonetika angličtiny a češtiny*. Praha: Academia, 1974.

Vachek, J. „K obecným otázkám pravopisu a psané normy jazyka.“ *Slovo a slovesnost* 1, 1964, 117-126.

Vachek, J. „Two chapters on written English.“ *Brno studies in English* 1, 1959, 7-38.